כשם שפרצופיהם שונים כך דעותיהם שונות

בסוד שיח

בס"ד ■ יום רביעי ■ פרשת קורח ■ כ"ה סיון ה'תש"פ ■ 17.06.2020 ■ גליון מס' 587

האמנם עשו להם כעגל את המסכה?!

/ הרה"ג מרדכי גנוט שליט"א

אמרתי אשיחה וירווח לי, אולי אפרוק מעלי את התִּסכול.

זה נכון, שכולנו בדילמה אמיתית מה לעשות לעת כזאת, בה המגפה שוב הרימה ראש וגובה את שלה, ולא רק עתה אלא כל שלשת החדשים האחרונים, מימי הפורים ואילך, איננו יודעים כדת מה לעשות.

ראשית, כמובן שיש להבדיל בין אלה מאתנו "החייבים" לצאת. אם לעבודה, אם ללימודים (באמת, עד כמה ניתן להחזיק כך ילדים בבית?), וטוב שישבו ודנו, שקלו וטרו והחליטו כיצד יש ליישם את המהלך בפועל, מגזר מגזר ונהליו, קבוצה קבוצה וצרכיה.

אבל מה עם סתם "עמך"? לכאורה, אין עליהם "לחץ" לצאת את המסגרת האוכפת, את סביבת "המשפחה הגרעינית", ובאפשרותם לקיים בהידור את "לך עמי בֹּא בחדריך, וסגור דִּלָתְך בַּעֲדֶךָ", ובכל-זאת, ה'לחץ' הסביבתי, כנראה, "עושה את שלו", והללו נסחפים גם המה ביציאה רבתי אל בתי-הכנסת, אל שוקי הקניות ועוד. דורשים ושוב ושוב 'להקל' על הגזרות ולפתוח את הכבלים.

מצד ההגיון 'הבריא' ראוי לנקוט ב"שב ואל תעשה" ולהתרחק מכל ספק-ספקא של חשש הַדַּבְּקוּת. פה ושם 'מותר' לחרוג מעט ולהשתתף ב'מנייני רחובות' זהירים או ב'מנייני מרפסות', אך לא מעבר לכך. בשבת האחרונה, יצאתי לאחל "מזל טוב" בעליה לתורה של חתן, שמכורח נסיבות שונות, ממש (או כמעט) "לא היה שייך" להתחמק ממנו. הייתי חבוש במסכה כהלכה, וציפיתי, כמובטח מהגבאי ("מסכות, מרחק, בלי מגע יד - יהיה בסדר"), שהכל ינהגו כך. רוב המתפללים אכן שמרו על "מנהג המדינה", וכך התפללו את כל התפילה (כבר כתבתי כאן בעבר, שאדרבה, בעת כזאת, ההֶפְצֵאוּת ללא-מסכה היא היא אינה התנהגות ההולמת "להתייצב לפני המלך" כהגדרת הרמב"ם, שכך צריך להיות בשעת תפילה), אך היה אחוז ניכר מקרב המתפללים שמסכותיהם היו שמוטות כלפי מטה, או שהאף היה גלוי, וכדומה. נכון זה אינו נוח והמשקפים מתכסים באדים (עצה לנטרלם: טפטוף טיפות "אמה" אחדות על פנים הזכוכיות וניגובן בטישו יבש), אבל כל זאת כאין וכאפס לנוכח סכנת ההַדַּבְּקוּת, שאיש אינו חסין הימנה. אך זו רק "חצי צרה". בכל רגע ובכל שעה - הם 'נאמנים' במיגו דאי בעו הדר שלפי לה על אפם ועל חמת-פיהם.

אך לבי נצבט בראותי בכותל המזרח, רבנים חשובים ויושבי על מִדְיָן - ונכבדים זולתם, הֲכִי כרוכל אֶמְנֶה ואלך?! - נטולי מסכות כליל, משל כאילו המגפה מהם והלאה. כמו מכריזים ומתריסים: לא לנו חלק בשמירת הגוף ואין לנו נחלה בזהירות היתֵרה הַלֵּזוּ. אם אכן בושים הם להתהלך עטויי מסכה, יִכָּבדו וְיֵשְׁבוּ בביתם ואל יְבַלְּעו את נחלתנו. ינהגו בבקשה כמנהג רבים מגדולי הדור וצדיקיו שליט"א, שהתבודדו בביתם זה כמשלוש חדשים ולא ירדו ל'מנייני רחובות' ולא השתתפו ב'מנייני מרפסות'. בדד ישבו, מחוץ לַמחנה מושבם.

עינינו המשתאות רואים אֲסֵפוֹת (אני ירא לכתוב..., פן...) וּכְנָסִים (אני ירא לכתוב..., פן...) נערכים בְּרֹב-עם הדרת מלך, באתדבקות רוחא ברוחא, ללא פוצה פה, אך מצפצף בכל עוז על ההגבלות ועל הזהירות הנדרשת. משל ה'קורונה' נמצאת כאן 5 שעות, ואחר-כך מסתלקת לה ל-3 שעות, בהן הוסרו מחיצות והכל הותרו לבוא בקהל, ושוב שבה לה כנעוריה ל-6 שעות, בהן שוב נבדקים הכל בכניסה אם יש להם חום אם לאו ואין רשות לבוא פנימה בלתי אם מסכה לפיהם ואפם. והנה, חולפות להן 6 השעות הללו ושוב 'מפטירין' כבתחילה, משל 'אין מחר'. לבי לבי על חלליהם, מקרב **בית-כנסת זה עצמו** שכבר עברו לעולם שכולו טוב, ואיככה אינם שָׁתים על לב כי "המסכה צרה כהתכנס" (ישעי' כח, כ)?

תפוצה לכל קהילות ישראל

עוד בעיתון

ניתן לעבור לכתבה הרצויה ע"י לחיצה על שמה.

מנהיגות נותנת ומנהיגות לוקחת
משה רבנו וקרח מייצגים שתי הנהגות הקיימות בעולם, האחת הנהגה נותנת והשנייה הנהגה לוקחת, משה רבנו...
המשך בעמ' 2

שו"ת קיץ
שאלת השלמת הפרשיות
ועתה בוא נבוא לשאלת השלמת פרשת השבוע כאשר בשבת אחת (או יותר) לא קראו בתורה...
המשך בעמ' 3

מתנות כהונה
לאחר שקורח ביקש לחלוק על כהונתו של אהרן ולקחת אותה לעצמו, נותן הקב"ה לארון את עשרים...
המשך בעמ' 7

חלוקת שום וסוכר בפדיון הבן
בפרשתנו פרשת קרח (במדבר י"ח ט"ז) כתוב: וּפְדוּיָו מִבֶּן חֹדֶשׁ תִּפְדֶּה בְּעֶרְכְּךָ כֶּסֶף חֲמֵשֶׁת שְׁקָלִים בְּשֶׁקֶל...
המשך בעמ' 8

סיפור לשבת
כוחה של תפילה
סיפר בעל המעשה: נהג חדש הייתי, חסר מיומנות. ניסיתי לצאת מחנייה צפופה אי שם באחת משכונות...
המשך בעמ' 9

שביבים
■ *תקלה רוחנית*
■ *לרומם את נשמות עם ישראל*
■ *בעיניים טובות*
■ *כשהכפתור אינו מצלצל*
■ *ורבי יצחק ענו מאד*
המשך בעמ' 10

לקחי הקורונה: חתונות
מאז התרגש עלינו משבר הקורונה, התפתחה תעשייה שלמה, חיובית בבסיסה, של הפקת לקחים...
המשך בעמ' 12

גם בדרך הביתה, בשעה בה כבר מלאו הרחובות עוברים ושבים, פגעתי בְּ"נָשׂוֹא-פָנִים" (תרתי משמע) והוכחתיו ככל האמור מעלה. הלה השיב לי כי הוא זכאי ואין בו עון! הוא "קורונאי" לשעבר, וכמתנשא לאמר "אני אמלוך", הוא מצהיר: 'לי מותר והכל בסדר, כבר עברתי את זה ולא יארע לי מאומה'. עניתי לו שמלבד מה שאיננו יודעים על התנהלות הוירוס החדש על-בוריה, כלום יודע ובטוח אתה המתפאר שאין ביכָלתך **להעביר** את הוירוס, בו נדבקת עתה מחדש ממאן-דהוא (ועליך אכן אינו משפיע, כי חסון מחוסן אתה, לדבריך), **ממנו והלאה?!** הנכון אתה לשלם למסכנים הללו, שֶׁיִּכָּלְאוּ בבית בחום גבוה ומחרחרי כיח וניע, לשבוע, שבועים, עד חדש ימים ("עד אשר יצא מאפ(כ)ם"), טבין ותקילין על נזק, צער, ריפוי, שבת וָבושת?! מי יאמר זְכִיתי לבי וגופי לבלתי העבר את הסכנה הלאה?

שמעתי מְשַׁל-כנף על המתהלך "כאילו" עם מסכה, אך היא ממנו והלאה; אם 'שמוטה', אם 'נטולה' ואם 'טרפה' אחרת... צדיק התפלל בכוונה מרובה את תפילת-תשע הארוכה, מלכויות, זכרונות ושופרות, עיניו מצועפות דמע ורוחו נוסקת אל-על... פתע, אי-שם, לקראת "כבקרת" או "ויאתיו", נזכר שאמר כהרגלו "הא'ל הקדוש" תחת "המלך הקדוש"... וי! שוד ושבר! עליו להתחיל את הכל מתחילה... חבל שעל אי-זהירות תְּפִלה כזו - יפלו חללים לשוא.

האמת היא: מי אני הקטן כי אתייצב בשער ולהוכיח בשבט אנשים ובנגעי בני אדם? כל אלה שמניתי מעלה - קָטָנְתִּי מִכָּל הַחֲסָדִים וּמִכָּל הָאֱמֶת רחבה מדעתי. כוונתי בשורות הללו אך ורק להפנים את התודעה של המשמעת העצמית לנקוט במשנה- (מוטב: בִּמְשֻׁלָּשׁ-) זהירות, כי עיני "עמך", הקהל הרחב, נשואות אליכם.

מרדכי גנוט

מנהיגות נותנת ומנהיגות לוקחת

/ הרב יעקב הלוי פילבר

משה רבנו וקרח מייצגים שתי הנהגות הקיימות בעולם, האחת הנהגה **נותנת** והשנייה הנהגה **לוקחת**, משה רבנו היה מנהיג שהקב"ה בחר בו, והוא עצמו לא שש לקבל את התפקיד, אדרבא הוא ביקש: "שלח נא ביד תשלח", עד שההשגחה העליונה כפתה עליו את השליחות. סירובו של משה לא היה מפני שברח מאתגרים, אדרבא כבר בתחילת דרכו, עוד בהיותו נסיך בבית פרעה, והוא משופע מכל טוב וזוכה לחיבה מהסובבים אותו, אילו רק רצה היה הופך ל"בן המאומץ של בת פרעה", והיה זוכה בעושר ובתפנוקים שהיו בבית המלך. ומשה כבר אז בתחילת דרכו אינו חושב **על עצמו** אלא יוצא אל אחיו להטות שכם ולהקל עליהם מסבלותם. ושם הוא עומד לטובת הנזקק והחלש גם במחיר סיכון חייו.

ובאותה שעה מה עושה קרח? בשעה שאחיו נאנחו בעבדות מצרים הוא הולך לחפש **ג'וב** בבית פרעה, כמו שמובא במדרש [במדב"ר יח טו]: "קרח היה ממונה לביתו של פרעה והיו בידיו מפתחות האוצרות שלו". וגם אחר כך כשיצאו ממצרים, בעוד משה רבנו מחפש את עצמות יוסף לקיים את צוואתו של יוסף: "והעליתם את עצמותי מזה", היה קרח גם הוא באותה שעה מחפש, אך את אוצרותיו של יוסף: "שלש מטמוניות הטמין יוסף במצרים, אחת נתגלתה לקרח" [סנהדרין קי א], בעוד משה מבקש מעשים טובים ועזרה לזולת בו בזמן קרח מחפש כסף וזהב. כי קרח היה **"איש לקיחה"**, ככתוב: "ויקח קרח", וכל עושרו בא לו לא מ"יגיע כפיו" של עצמו אלא מכספם של אחרים. ומפני היותו איש "לקיחה" אינו מסתפק בממון אלא מבקש גם כבוד, ומבלי שנתבקש הוא נדחף לקחת לעצמו גם את ההנהגה. ובלהיטותו לרכוש מעמד וכבוד הוא מוכן להדיח כל מי שנדמה לו שעומד בדרכו אפילו אם הם משה ואהרן, ולצורך כך הוא גם משתמש בכספו של יוסף שאינו שלו אלא של הציבור, כמו שתרגם יונתן בן עוזיאל [במדבר טז יט]: "הקהיל עליהם קרח את כל העדה לפתח אהל מועד, **ומשך אותם בעושרו**, שמצא שני אוצרות מאוצרות יוסף מלאים כסף וזהב, ובקש להדיח בעושר הזה את משה ואת אהרן מן העולם". משה ואהרן היו מרביצי תורה [עיין עירובין נד ב] ומחנכי הדור, ואילו קרח בשביל ליטול שררה הוא מוכן אפילו לפגוע בתורתו וחינוכו של הדור. ומשה לעומתו לא זו בלבד שמבקש: "מי ייתן כל עם ה' נביאים", על אותם שהתנבאו: "משה מת ויהושע מכניס את ישראל לארץ", והוא מוכן לוותר אפילו על העולם־הבא שלו בשביל עם ישראל כמו שאמר: "אם אין, מחני נא מספרך אשר כתבת".

הנצי"ב (בהסכמתו לספר 'אהבת חסד' של ה'חפץ חיים') מסביר שמאז קין והבל התחלקה האנושות לנותנים ולוקחים: "קין עסק בעבודת האדמה ופרנס ממנה את הבל אחיו, אשר לא היה עובד אדמה". ובפירושו 'העמק דבר' הוסיף: "אחר שקין היה מוכשר ביותר לעבודת האדמה, היה מספיק עבודתו **גם בשביל אחיו**" - קין הנותן והבל הלוקח. תכונת הלקיחה היא שלילית לא רק בחייו הפרטיים של האדם, וככל שהאדם הופך להיות לאיש ציבור ומנהיג עדה התכונה הזאת מחמירה ומזיקה יותר, שאז הוא עלול לנצל לרעה את השלטון שבידו, וכנגד הניצול הזה אמרה התורה לפי **הנצי"ב**: "מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה'" [דברים י יב], שהדרישה ליראת ה' הזו מכוונת לראשי ישראל מנהיגי הציבור, "שמהם אין הקב"ה מבקש לא אהבה ודביקות ואפילו לא שמירת מצות עשה אלא רק יראה", והוא מנמק את הדרישה הזו "באשר מי שהוא ראש (על הציבור) ועוסק בצרכי רבים עלול לבוא להנאת עצמו וכבודו במעשיהם, ולראות לטוב למי שחונף לו, ולהיפך למי שיגע בקצה כבודו יעלים עיניו מלראות בצר לו, או אף תמצא ידו להרע לו" לפי הנצי"ב איש ציבור נבחן לא רק בפעולות שהוא עושה או בתורה שהוא מרביץ ברבים, אלא הוא נבחן גם כיצד הוא מתייחס אל אותם שאינם אומרי הן ואינם מחניפים לו, האם בגלל

זה יקפח אותם וירע להם. ולכן אין הקב"ה מבקש מהמנהיג אלא ליראה את ה', "ובכל שעה עליו לידע כי גבוה מעל גבוה וגו' . . . מי שהוא מנהיג וראש שיהא שקוע במחשבה תמיד לירא מה' הצופה על כל דרכי בני איש". ואפילו דוד המלך - כותב הנצי"ב - חשש לכישלון זה ובקש: "וראה אם דרך עוצב בי ונחני בדרך עולם" שאם אכשל ברדיפת הבריות שלא כדין "אי אפשר לתקן השגיאה ולא תועיל תשובה".

שו"ת קיץ

הרב שבתי יגל / הכולל הקהילתי רעננה

פרק ה' - שאלת השלמת הפרשיות (חלק א')

ועתה בוא נבוא לשאלת השלמת פרשת השבוע כאשר בשבת אחת (או יותר) לא קראו בתורה מאיזו סיבה שהיא.

א'

מקור הלכה זו בספר אור זרוע ומשום כך נאריך מעט בהבאת תוכן דבריו.

ה'אור זרוע'[א] מביא מעשה שהיה במקום הנקרא 'קלוניא' שאחד מהמתפללים עיכב את התפילה בשבת פרשת 'אמור' ומשום כך לא קראו בתורה, ובשבת הבאה ציווה ה"ר אליעזר בר' שמעון זצ"ל להתחיל לקרוא מפרשת 'אמור' ולקרוא גם את פרשת 'בהר' והטעם:

'שלא לדלג פרשה אחת מן התורה לפי כי מימות משה רבינו נתקן לקרות התורה בפרשיותיה ולהשלימה בכל שנה ושנה כדי להשמיעה לעם מצות וחוקים'.

והנה כבר התבאר לעיל (בפרק א') על פי דברי הזוהר הקדוש שסידור הפרשיות הוא כבר מתקנת משה רבינו וכן מבואר כאן בדברי האור זרוע, ועוד מבואר שאף השלמת התורה בכל שנה ושנה הוא מימות משה רבינו (וכן משמע מהמשך דברי הזוה"ק כפי שכבר כתבתי לעיל).

האם יש קבע לפרשיות?

אלא שהאור זרוע רצה לומר שאולי בתקנת משה רבינו כלול גם שיוך והצמדה של כל פרשה לשבת המיוחדת לה, ולא ניתן לקרוא את פרשת אמור אלא רק בשבת המקורית בה היה צריך לקרותה, ואם לא קראו בשבת המתאימה, אזי עבר זמנו בטל קרבנו[ב]!?

אך דחה זאת האור זרוע והוכיח כי אין קבע בפרשיות לקרות כל פרשה דווקא בשבת מסוימת, אלא העיקר לקרוא את התורה לפי הסדר ולסיימה בכל שנה, והראיה מיום טוב שחל להיות בשבת, שלא קוראים בשבת זו פרשת השבוע, ולשבת הבאה חוזרים לקרוא ממקום שפסקנו ולא מדלגים פרשה, ומוכח שאין קבע לפרשיות[ג].

ועוד כתב שאפילו אם נאמר שיש קבע לפרשיות מכל מקום יש להשלים את קריאת פרשת השבוע, ומוכיח כן משיר שהלויים היו שרים בבית המקדש בחול המועד של סוכות שהגמרא הולכת ומפרטת את סדר המזמורים, וכותבת הגמרא שאם אחד מימי חול המועד חל בשבת, אזי משוררים ביום זה את השיר של שבת וביום ראשון חוזרים לסדר המזמורים, באופן שיוצא שהמזמור האחרון בסדרה נדחה ולא משוררים אותו, ואם כן כותב האור זרוע שאם כך הדבר בסדר השיר, על אחת וכמה וכמה שכך יהיה הדין בסדר הפרשיות שהיא תורת יוצרנו חוקים ומשפטים שאין לדלג.

ואין לומר שאם אנו למדים הלכה זאת מסדר השיר, אם כן נשווה את הנידונים עד הסוף, וכשם שבסדר השיר אנו דוחים את השיר האחרון, ולא משוררים שני שירים ביום אחד, הוא הדין שנדחה את הפרשה האחרונה בסדרה, ולא נקרא שתי פרשיות בשבת אחת, דזה אינו, שבסדר השיר אי אפשר בעניין אחר, אבל בנידון סדר הפרשיות ניתן לקרוא ב' פרשיות בשבת אחת ויש לעשות זאת כי צריך להשלים את כל הפרשיות בשנה אחת.

שורת הציבור

ובסיום דבריו מעורר האור זרוע את שאלת 'טורח הציבור' בקריאת שתי פרשות בשבת אחת, אך דוחה זאת מחמת שני טעמים:

א) מבואר במסכת סופרים שאם דילגו פסוק אחד צריך לחזור ולקרוא את כל הפרשה, ומוכח שמאחר וכך ההלכה, אין לחוש לטורח ציבור, ועל אחת כמה וכמה כאשר מדובר על דילוג של כל הפרשה שיש להשלימה ואין לחוש לטורח ציבור.

ב) ועוד כותב האור זרוע (ונראה שהוא טעם נוסף) שהרי יש שבתות שקוראים בהם שתי פרשות (בשנים שמספר הפרשות עודף על מספר השבתות), ומבואר שאין 'טורח ציבור' כאשר קוראים ב' פרשיות בשבת אחד.

עד כאן תוכן דבריו של האור זרוע[ד], ודבריו הובאו בקיצור בספר האגודה[ה], וכן במהר"י וויל[ז], וכן בספר הגהות המנהגים (טירנא)[ח] וכך נפסק להלכה ברמ"א[ט].

שיטת הגר"א בהלכה זו

ובנושא זה של חיוב השלמת הפרשה מצינו כמה מחלוקות בדברי רבותינו האחרונים, ומכיוון שדברי הגר"א בעניין זה נוגעים לכמה מן המחלוקות, אקדים תחילה את דברי הגר"א, שכתב כמה מילים בודדות על הלכה זו המובאת כאמור ברמ"א וזה לשונו[י]:

'כמ"ש בתפלה טעה ולא התפלל וכולי'.

הרי לן דדעת הגר"א לדמות את המקרה של ביטול הקריאה למקרה של ביטול התפילה, שכשם שמצינו שמי שלא התפלל תפילה בזמנה, יכול להשלימה ולהתפלל בזמן התפילה הבאה פעמיים, אחת לשם התפילה הנוכחית, ואחת לשם תשלומין, הוא הדין לעניין קריאת התורה.

ומכך דייקו כמה מהאחרונים את דעת הגר"א באשר לכמה מן המחלוקות שנביא בהמשך, אולם זאת יש לומר שבוודאי אין דעת הגר"א לדמות עניינים אלו לכל מילי, שהרי צורת ההשלמה של הקריאה החסרה היא באופן שקוראים קודם את פרשת השבוע החסרה, ואח"כ קוראים את הפרשה הנוכחית, וכפי שמבואר במקור הדברים באור זרוע[יא], אך בתפילת תשלומין עושים ההפך, קודם מתפללים את התפילה הנוכחית ואחר כך מתפללים את התפילה החסרה, ואין היגיון לומר שאין הכי נמי לדעת הגר"א צריך קודם לקרוא את הפרשה הנוכחית וכו', שלא מצינו כזאת לשום אחד מן הפוסקים[יב].

אך על כל פנים יש מקום ללמוד שדעת הגר"א בגדר חיוב ההשלמה של הפרשה החסרה, שהוא מדין 'תשלומין', ולא מדין 'עיקר התקנה'.

ובעצם שאלה זו אם השלמת קריאת הפרשה החסרה היא מעיקר התקנה, או רק בגדר 'תשלומין' כבר נחקרה בדברי האור זרוע גופא, שהרי האור זרוע כתב ב' סברות למה יש להשלים ולקרוא את הפרשה החסרה ולא יהיה זה בגדר 'עבר זמנו בטל קרבנו', ובסברא הראשונה כתב שאין קבע לפרשיות ואין שיוך מיוחד של פרשה מסוימת לשבת מסוימת, והעיקר הוא לקיים תקנת משה רבינו לקרוא בתורה בכל שבת ולהשלים את התורה, וממילא יש לומר לפי זה שהקריאה של הפרשה החסרה בשבת הבאה הוא לא בגדר 'תשלומין', אלא בגדר עיקר התקנה, שכך הייתה התקנה להשלים את התורה בכל שנה, ואם לא קיים בשבת הקודמת חלק אחד בתקנה (לקרוא בתורה בכל שבת) אין הגיון שלא יקיים בשבת הבאה את כל התקנה (גם לקרוא בתורה, וגם להביא לידי זה שיסיים את התורה בכל שנה ושנה), אך בהמשך דבריו כתב האור זרוע שאף אם תאמר שיש קבע לפרשיות מכל מקום יש להשלים ולקרוא את הפרשה החסרה וכמו שמוכיח זאת מסדר השיר בבית המקדש בחול המועד סוכות וכמובא כל זה לעיל, ולפי מהלך זה יש לומר שקריאת התורה החסרה הרי היא בגדר 'תשלומין' ולא בגדר עיקר התקנה.

והארכתי בכל זה מאחר וחקירה זו בהבנת החיוב של השלמת הפרשה החסרה (אם זה מדין 'תשלומין' או משום 'עיקר התקנה') משליכה על כמה ממחלוקות האחרונים בעניין זה וכמו שיבואר לקמן.

האם יש נפקא מינה בין שוגג למזיד?

העטרת זקנים[יג] הסתפק אם דין ההשלמה הוא רק באופן שביטלו את הקריאה בשוגג או באונס, או גם היכא שביטלו במזיד, ובפרי מגדים[יד] כתב שאפילו במזיד משלימים, והביאור הלכה[טו] הביא נידון זה והוסיף שלשיטת הגר"א שמדמה דין זה לתפילת תשלומין, משמע לכאורה שהחיוב הוא רק בשוגג, כי לא תיקנו תשלומין למזיד וכמו לעניין תשלומי תפילה.

ב'

האם ניתן לקרוא שלוש פרשות בשבת אחת?

במהר"ם מינץ מובא מעשה שאירע בקהילת קודש ווירמש בשבת פרשת 'ויקהל פקודי' שהחלו לקרוא פרשת השבוע, וכאשר הגיעו לעליית 'שביעי' (חזק), התגלע וויכוח בין שני יהודים מי מהם יזכה לעלות לתורה לעלייה זו, והוויכוח נמשך לערך כשעתיים, עד שרוב הקהל עזב את בית הכנסת ולקח עמו ספר תורה והלכו לחדר אחר ושם השלימו את קריאת התורה, והיו כאלו שטענו שלמרות שהצליחו להשלים את הקריאה צריכים הם לקרוא בשבת הבאה פרשת ויקרא גם את פרשות ויקהל פקודי בגלל כל מיני סיבות שונות שהמהר"ם מינץ דחה אותם, אך כתב שם בהמשך דבריו שגם אם היה מדובר שלא היו מצליחים להשלים את קריאת התורה, לא היו צריכים (וגם לא היו יכולים) להשלים את קריאת פרשות 'ויקהל פקודי' בשבת קודש פרשת 'ויקרא', וזאת משום שלא מצינו בשום מקום שיקראו שלוש פרשות בשבת אחת, וכן מסתברא דאם לא כן אין לדבר סוף, וכן יש לדייק מדברי האור זרוע שדן רק אודות מקרה של ביטול הקריאה בשבת אחת, ולקרוא רק פרשת 'פקודי' אין זה שייך, מאחר שפרשות 'ויקהל פקודי' היו דבוקות בשבת שעברה נחשבות כפרשה אחת לאותה שבת, ואין סברא כלל לחלקם ולקרוא בשבת הבאה חצי החיוב של שבת שעברה[טז].

(ובהמשך דבריו כתב סיבה נוספת מדוע אי אפשר להשלים את פרשות 'ויקהל פקודי' בשבת פרשת 'ויקרא' ויובא לקמן בפרק זה אות ה').

והנה מה שכתב לדייק כן מהאור זרוע הוא לכאורה תמוה, דזיל בתר טעמא, שהרי לפי הטעם של האור זרוע המובא לעיל בהרחבה, לכאורה אין שום סברא לחלק בין השלמת פרשה אחת להשלמת ב' פרשות, ובפרט אם מדובר כאשר קראו בשבת אחת ב' פרשיות מחוברות, ומה שהאור זרוע דיבר על רק על פרשה אחת, כי כן היה המעשה שהביא שם בתחילת דבריו וכמבואר לעיל.

ולולי דמסתפינא הוא אמינא, שהמהר"ם מינץ לא ראה את דברי האור זרוע במקורם, ורק ראה את קיצור דבריו המובאים בספר האגודה, ולכן דייק מדבריו כך, אבל אילו היה רואה את דבריו במקורם לא היה מדייק כך מדבריו[יז].

ובאמת מצינו חולקים על המהר"ם מינץ, כן הוא בהגהות המנהגים[יח] שהביא דינו של המהר"ם מינץ (לא להשלים קריאה של ב' פרשיות מחוברות) וכתב על זה 'אבל לא נראין דבריו בעיני', וכן באליהו רבא הסכים למה שכתב בהגהות המנהגים, וכתב שאין לדלג שום פרשה ואין חילוק בין אם המקרה היה בשבת שהייתה בו פרשה אחת, או שבת שהיו בה שתי פרשות, והוסיף עוד שכן הדין אם התבטלה הקריאה כמה שבתות שיש לקרוא את כל הפרשיות שביטלו בשבת אחת, וכן דעת הערוך השולחן[יט].

והנה יש מקום להסכים לפסקו של המהר"ם מינץ אבל לא מטעמו, אלא מטעם אחר והוא 'טורח הציבור', שכאשר קוראים שלוש פרשיות בשבת אחת, הקריאה נמשכת זמן רב ויש לחוש לטורח הציבור, אולם המעיין ימצא שזה תלוי בב' הטעמים שכתב האור זרוע מדוע אין בחובת השלמת הפרשה חשש של טורח הציבור,

שבטעם הראשון כתב שמאחר וכך ההלכה והחובה אין לחוש לטורח הציבור, והוסיף וכתב שהרי יש שבתות שקוראים בהם ב' פרשיות לכתחילה, ועל כרחך שאין זה חשש של טורח הציבור, והנה בנידון דידן שיש לקרוא ג' פרשיות, לפי הטעם הראשון אין לחוש משום טורח הציבור, אבל לפי התוספת שהוסיף האור זרוע לדבריו יש לומר, שמאחר ולא מצינו שבת שקוראים בה ג' פרשיות שלמות, יש לומר שיש לחוש משום טורח הציבור.

אולם נראה יותר שהאור זרוע סבר לעיקר את טעמו הראשון, ואת המשך דבריו כתב רק כתוספת, ובאמת אין נראה כל כך לחלק (לעניין טורח הציבור) בין השלמת פרשה אחת להשלמת ב' פרשיות מחוברות, והרי יש פרשות ארוכות ויש פרשות קצרות.

אולם כאשר מדובר שהקריאה התבטלה יותר משבת אחת, אז יש להוסיף ב' סברות נוספות מדוע אין צורך להשלים את שתי הפרשות:

א) דאם לא כן אין לדבר סוף - כן כתב המהר"ם מינץ בדבריו (ואין זה שייך בנידון שבת שהתבטלה הקריאה והיו בה ב' פרשיות מחוברות שבנידון זה כן יש לדבר סוף).

ב) אם ההשלמה היא מדין 'תשלומין' יש לומר שכשם שבתפילה לא תיקנו תשלומין אלא לתפילה אחת, הוא הדין גם בנידון דידן - כן כתב הביאור הלכה.

ולעניין הלכה: המעיין בפסקי המשנה ברורה ימצא שבמקרה שביטלו את הקריאה שבת אחת ובאותה שבת היו ב' פרשיות מחוברות, נראה שדעת המשנה ברורה נוטה יותר לדעת הגהות המנהגים והאליהו רבא שחלקו על המהר"ם מינץ, ויש להשלים את ב' הפרשיות ובסך הכול לקרוא ג' פרשיות[כ], אך במקרה וביטלו את הקריאה יותר משבת אחת, נראה שדעת המשנה ברורה נוטה שאין להשלים אלא רק פרשה אחת, וזאת משום שהמשנה ברורה התחשב בדברי הגר"א השייכים רק במקרה זה ולא במקרה הקודם ודו"ק.

ועיין עוד במה שאכתוב בזה לקמן.

האם ניתן לדחות פרשה שזמנה עתה מפני פרשה שזמנה עבר?

לכאורה יש לשאול על המהר"ם מינץ מדוע לא נוכל להשלים ב' פרשיות באופן שלא נקרא ג' פרשות בשבת אחת, דהיינו שנקרא בשבת הבאה את ב' הפרשיות שהחסרנו ובשבת לאחר מכן נקרא שוב ב' פרשיות, פרשה ראשונה הפרשה שנדחתה מהשבת הקודמת עקב ההשלמה, ופרשה שנייה הפרשה המקורית של שבת זו?

וכתב הדגול מרבבה שמכאן מוכח שלעולם לא דוחים חובת השעה שזמנה כעת מפני דבר שכבר עבר זמנו[כא].

ונראה לענ"ד לומר שנידון זה תלוי במה שדן בו האור זרוע האם יש קבע לפרשיות או לא, שאם נאמר שאין קבע לפרשיות א"כ מדוע שלא נוכל לדחות את חובת השעה? הרי חובת השעה היא לקרוא בתורה ולהשלימה בכל שנה, ואין חובה לקרוא דווקא פרשה זו או אחרת, ועל כורחך לומר שלדעת המהר"ם מינץ והדגול מרבבה יש קבע לפרשיות, וחלק מתקנת קריאת התורה, היא לשייך ולקשר בין השבת לקריאתה[כב].

אמנם כל זה לדעת המהר"ם מינץ, אך כאמור לעיל נראה לעיקר כדעת החולקים שניתן להשלים ב' פרשות מחוברות, ואם כן אין בהכרח הוכחה האם יש קבע לפרשיות או לא ודו"ק ועיין בהערה[כג] שנראה יותר לומר שאין קבע לפרשיות ושכן מובא בשם הרא"ש.

ומכל מקום למעשה אין לדחות את חובת השעה אף אם נאמר שאין קבע לפרשיות וזאת משום שיש לחוש לשומעים שיאמרו שזו הסדרה השייכת היום ולא ידעו שזה תשלומים ויבואו לידי טעות מכאן ולהבא[כד].

השלמת הקריאה של שבת בימים שני וחמישי

ודע שכתב הדגול מרבבה שאין אפשרות להשלים את הקריאה של שבת בימים שני וחמישי, משום שבימים שני וחמישי אי אפשר לקרוא קריאה כל כך ארוכה שתגרום ביטול מלאכה לעם[כה], אלא יקראו בימים שני וחמישי את הקריאה של השבת הבאה ולא של השבת הקודמת משום שלא דוחים את חובת השעה מפני חובה שכבר עבר זמנה, ועוד שיש לחוש שהשומע יאמר שזו הסדרה השייכת היום ולא ידע שזה תשלומין, וכדלעיל, וראה לקמן מה שאכתוב להעיר על זה.

השלמת קריאת המועדים, וימים שני וחמישי ושבת במנחה

והנה התעוררתי לשאול מדוע כל פרשת חובת ההשלמה, שייכת רק באשר לקריאה של שבת קודש בבוקר, ומדוע אין חובה להשלים את הקריאה של שני וחמישי, ושבת במנחה, וכמו כן מדוע אין חובה להשלים את קריאת התורה בחגים?

ואמנם ב'עטרת זקנים'[כו] כתב לחדש שאם לא קראו בתורה ביום שני יקראו ביום שלישי, כדי לא להיות ג' ימים ללא תורה, אך אם לא קראו בתורה ביום חמישי, לא יקראו ביום ששי, משום שכבר עברו עליהם ג' ימים ללא תורה ועבר זמנו בטל קרבנו, אולם כל הפוסקים חלקו עליו שאין לחדש קריאה בתורה בימים שלא נתקנה לנו קריאה וכך קיימא לן להלכה, אך מלבד זאת גם לדעת העטרת זקנים אין הקריאה ביום שלישי השלמה ליום שני אלא היא נכנסת במקום הקריאה ביום שני, אבל אם לא קראו ביום חמישי גם העטרת זקנים לא כתב לחדש שיקראו בשבת פעמיים, כדי להשלים את ביטול התמיד של יום חמישי, ויש לעיין מדוע.

ויודע אני כי כל מי שקורא את השורות האחרונות, יטען מיד ויאמר שאין טעם לקרוא בשבת בבוקר פעמיים, שהרי בלאו הכי קוראים את הקריאה של יום חמישי בשבת בבוקר, אך בדיוק לנקודה זו אני מכוון, שאם חובת ההשלמה נובעת מדין 'תשלומין' ויש לזה דמיון לחובת ההשלמה של התפילה, אם כן מה בכך שקוראים את אותה קריאה, הרי גם בתפילה מתפללים את אותה תפילה פעמיים?

ולכן מכאן יש מקום להוכיח שחובת ההשלמה לא נובעת מדין 'תשלומין' אלא כפי שכתב האור זרוע:

'שלא לדלג פרשה אחת מן התורה לפי כי מימות משה רבינו נתקן לקרות התורה בפרשיותיה ולהשלימה בכל שנה ושנה כדי להשמיעה לעם מצות וחוקים'.

ולכן כל עניין השלמת הקריאה החסרה הוא רק כדי לשמור על התקנה להשלים את התורה בכל שנה ושנה, ולכן בימים שני וחמישי ושבת במנחה שביטול הקריאה אינו גורם לכך שלא נשלים את התורה בכל שנה לא שייך כלל לדון להשלים קריאה זו.

והוא הדין בקריאת המועדים, שאף על פי שגם הם מתקנת משה

רבינו מכל מקום מאחר והיא חובה השייכת רק לאותו זמן, ואין היא חלק מקריאת התורה של כל השנה, הרי שאם לא קרא בחג, עבר זמנו בטל קרבנו, ואין פרשת 'תשלומין' אמורה אלא לגבי תפילה ולא לגבי חיוב קריאת התורה.

והדברים מוטעמים על פי מה שכתבתי לעיל בפרק ד' שבתקנת משה רבינו יש שני דינים, יש דין שלא להיות ג' ימים ללא תורה, ויש דין להשלים את התורה בכל שנה, וחובת ההשלמה היא לא משום הדין הראשון והוא בגדר 'מעוות לא יוכל לתקון' אלא חובת ההשלמה היא מהדין השני, וכמבואר בדברי האור זרוע.

ועל אף שכתבתי לעיל שגם האור זרוע עצמו דן בתוך דבריו אם זה מדין תשלומין או לא, מכל מקום גם לצד שזה תשלומין (כי יש קבע לפרשיות) מכל מקום כל עניין התשלומין הוא רק בשביל לקיים את תקנת משה רבינו לגמור את התורה בכל שנה, ומשום כך לא מצינו דין תשלומין בקריאת המועדות ושאר הקריאות וכמבואר לעיל, ולכן נראה יותר לעניות דעתי הדלה והרטושה שבמקרה שביטלו את הקריאה במשך כמה שבתות, יש להשלים את כל הפרשות (כדעת האליהו רבא) ואין טעם ועניין להשלים רק פרשה אחת, וגם לא ברור שכך אכן דעת הגר"א שלא התייחס לכך בפירוש, אך כבר הורה זקן מרנא החפץ חיים, שכך צידד להלכה (כמבואר לעיל) וכך הבין את שיטת הגר"א, ועוד שאם לא כן - אין לדבר סוף.

ואוסיף עוד נופך בכך, שהרי התבאר לעיל בפרק א' שתקנת קריאת התורה בשבת קודש בבוקר היא שילוב של שתי תקנות, תקנה אחת לקרוא כל ג' ימים, ותקנה שנייה לקרוא בשבת עניינו של יום, ומעתה יש לומר שכל חובת ההשלמה של הפרשיות היא רק מדין תקנת 'עניינו של יום', שבתקנה זו יש סדר של נ"ד פרשיות, אחת אחרי השנייה, ולכן יש צורך וחובה להשלים, ולכן אין זה שייך אלא בקריאת התורה של שבת קודש בבוקר, ומעתה יש להעיר ולעורר על מה שכתב הדגול מרבבה (מובא לעיל) שהסיבה שלא משלימים את קריאת התורה של שבת קודש בבוקר בימים שני וחמישי זה משום ביטול מלאכה או משום שיש לחוש לשומעים שלא ידעו שזה לא באמת הקריאה של היום, ולאמור לעיל, מאחר ואין חובת ההשלמה אלא משום תקנת 'עניינו של יום', לא ניתן להשלימה בימים שני וחמישי שאין הקריאה בהם בכלל מצד תקנה זו אלא מצד תקנה אחרת של 'לא יהיו ג' ימים ללא תורה', ולכן לא ניתן להשלים אלא רק בשבת הבאה ודו"ק[כז].

א - חלק ב' הלכות שבת סימן מ"ה.

ב - הלשון 'עבר זמנו בטל קרבנו' לא מופיע באור זרוע, אך בדרכי משה סימן קל"ה ציטט כך את האור זרוע.

ג - והיה מקום להקשות ששאני יו"ט שחל להיות בשבת שמלכתחילה לא נתקנה פרשה בשבת כזו, שהרי כל שנה סדר הפרשיות שונה, כדי להתאים את מספר השבתות לפרשות, ואין זה דומה לשבת שבה אכן היה צריך לקרוא את פרשת אמור ולבסוף לא קראו פרשה זו, ואין ראיה שניתן לקרותה בשבת אחרת, וצריך לומר שכוונת האור זרוע שמזה גופא שיום טוב שחל להיות בשבת, מבטלים את קריאת פרשת השבוע, זה כשלעצמו מוכיח שאין קבע לפרשיות על פי שבתות מסוימות דווקא.

ד - ולעניין הלכה במקרה כזה (שדילגו פסוק אחד) עיין בספר פסקי תשובות סימן קל"ז אות ב'.

ה - והנה שמעתי מי שרצה לטעון בדעת האור זרוע שחובת ההשלמה היא לא ממש מעיקר הדין, אלא בגדר הנהגה טובה, והסתייע מלשון האור זרוע שכתב לקראת סוף דבריו 'וכך הוא מצוה מן המובחר', ומאחר ולא מצינו בכל רבותינו האחרונים שדנו בהלכה זו שהעירו זאת, אלא התייחסו לזה כחובה גמורה, נראה לי כי אין דברי האור זרוע הנ"ל מוסבים על חובת ההשלמה אלא על נקודה אחרת, שבסיום דבריו הביא האור זרוע את דברי הרמב"ם שהמנהג הפשוט לכל ישראל שמשלימים את התורה בשנה אחת ומתחילים מבראשית בשבת שאחרי סוכות וקורין והולכין על הסדר עד שגומרין את התורה בחג הסוכות, אך יש מנהג שמשלימים את התורה בשלוש שנים ואינו מנהג פשוט, עכת"ד של הרמב"ם, וכוונת האור זרוע בזה שקודם לכן כתב שפעמים קורין ב' פרשיות בשבת אחת כאשר מספר הפרשות עודף על מספר השבתות, ועל זה כתב שכך הוא מצוה מן המובחר, כי ברמב"ם מבואר שהמנהג הפשוט הוא לסיים את התורה בכל שנה, ולא פעם בשלוש שנים, ולכן מצווה מן המובחר לקיים את המנהג הפשוט, ולזה כיוון האור זרוע בכתבו 'מצווה מן המובחר', אך לנידון דידן, אחר שאנו נוהגים כמנהג הפשוט של הרמב"ם וצריכים אנו לסיים את התורה פעם בשנה, בוודאי שיש חובה להשלים את הפרשה מעיקר הדין, שאין זה סביר לומר שאותו ציבור מעתה והלאה יפרוש מהסדר הרגיל הנהוג ויהיה לו סדר שונה בקריאת הפרשות, ולדלג פרשה אחת, זה בוודאי אינו אפשרי וכפי שכתב האור זרוע קודם לכן **'שלא לדלג פרשה אחת מן התורה'**, ולכן לדעת האור זרוע יש חובה גמורה והלכה פסוקה להשלים את הפרשה - כן נראה לעניות דעתי (אך מצאתי בספר חזון עובדיה שבת חלק ב' עמ' ש"ל שהביא מספר 'ברכות המים' (לראשון לציון הרב מיוחס) שכתב ביחס לאופן השלמת הפרשה, שהעולה הראשון יקרא את כל הפרשה החסרה כולל תחילת הפרשה הנוכחית משום שקריאת הפרשה החסרה אינה אלא לתשלומין ולא חובה כל כך).

ו - למסכת סגילה פרק ג' סימן ל'.

ז - חידושי דינין והלכות סימן ס"ו.

ח - ספר המנהגים (טירנא) הגהות המנהגים - מנהג של שבת.

ט - או"ח סימן קל"ה סעיף ב'.

אך יש לציין שבשו"ת מהרי"ל החדשות סימן קמ"ב כותב שלא ראו שנוהגים כן, וכתב הטעם משום חשש קלקול הנכנסים והיוצאים שלא ידעו שקוראים ב' פרשות ויבואו לטעות בסדר הפרשות ומכך גם לטעות בסדר המועדות בגלל הסימנים של הפרשות עם המועדות (כגון 'מנו ועצרו' וכדו') שעמי הארץ סומכים על סימנים הללו לידע מתי המועדות.

י - ביאור הגר"א לשו"ע או"ח סימן קל"ה סעיף ב'.

יא - ויש לומר הטעם שהוא לפי מה שהתבאר לעיל בפרק א' שחלק מתקנת משה רבינו הוא לקרוא את התורה על הסדר, וכמבואר במשנה במסכת מגילה 'קורין כסדרן', ותורת ה' תמימה.

יב - אמנם בספר 'פדה את אברהם' (פלאג'י) מע' ק' אות י"ט (מובא בשערי רחמים על ספר שערי אפרים שער ז' אות י"א) מבואר שדעתו שאכן קודם קורא את הפרשה הנוכחית ולאחר מכן משלים את הפרשה החסרה, וכן בספר 'לשון חכמים' כותב בשם ספר 'צנצנת המן' (מובא כל זה בשערי רחמים שם אות י"ב) וטעמו להדיא משום שיש לדמות זאת לתפילת תשלומין, אך אין נוהגים כך, ובמקור הדברים באור זרוע מבואר להדיא לא כך, והמשנה ברורה שהתחשב והזכיר דעת הגר"א בעניין זה כמה פעמים, סתם שסדר ההשלמה הוא קודם הפרשה החסרה ולאחר מכן הפרשה הנוכחית וכמבואר במקור הדברים באור זרוע, ואם היה סובר שלדעת הגר"א סדר ההשלמה הוא הפוך בוודאי היה מפרש זאת.

יג - על שו"ע או"ח סימן קל"ה.

יד - אשל אברהם סימן קל"ה ס"ק ד'.

טו - ריש סימן קל"ה.

טז - ועיין לקמן הערה ק"י האם יש לחלק בשיטת המהר"ם מינץ בין מקרה שהקריאה החסרה היא ב' פרשיות מחוברות, לבין מקרה ששבת ההשלמה היא שבת שצריך לקרוא בה ב' פרשיות מחוברות.

יז - שוב מצאתי שכיוונתי בזה לדברי שו"ת זכרון יהונתן חלק או"ח סוף סימן ב'.

יח - הגהות ספר המנהגים (טירנא) מנהג של שבת אות מ"א.

יט - ז"ל ערוך השולחן סימן קל"ה סעיף ו': 'ודברים תמוהים הם דהא כיון דחובה היא להשלים מה שלא קראו מה לי תרי מה לי תלת ואפילו אם לא קראו כמה שבתות נראה שחובה להשלימם כולם'.

כ - אך יש לציין שבמגן אברהם מבואר שנקט לעיקר את דעת המהר"ם מינץ.

כא - עיין בהגהות 'חכמת שלמה' לגר"ש קלוגר זצ"ל בשאלה דומה למהר"ם מינץ אך שונה, שבנידונו מדובר על ציבור שביטלו את הקריאה של שבת שהיו צריכים לקרוא בה פרשת פנחס, ודן האם יש להשלים קריאה זו בשבת הבאה שבה יש לקרוא פרשות 'מטות מסעי', והעלה הגר"ש סברא לומר שבנידון זה גם לדעת מהר"ם מינץ יהיה אפשר להשלים את הפרשיות, ויקרא בשבת הבאה פרשת פנחס ומטות, ובשבת לאחר מכן יקרא פרשת מסעי ודברים, וכך יוכל להשלים את הפרשה החסרה מבלי לקרוא ג' פרשיות בשבת אחת, אך לבסוף דחה זאת מאחר ולא משלימים מספר לספר (ויבואר לקמן), ולכאורה מדברי החכמת שלמה מוכח שלא כדגול מרבבה, שכן ניתן לדחות את חובת השעה מפני חובה שכבר עבר זמנה, אולם המדייק בדבריו יראה שאין הדבר מוכרח, שהרי אם כך אכן היה סבור הגר"ש מדוע קיבל את דברי של המהר"ם מינץ לגבי שבת שהתבטלה הקריאה והיו בה ב' פרשיות מחוברות שאין להשלים הקריאה, הרי אפשר לקרוא בשבת הבאה רק את ב' הפרשיות החסרות, ובשבת אחר כך שוב לקרוא ב' פרשיות? אלא ע"כ לומר שלדעת הגר"ש קלוגר באופן שיש שבת שאמורים לקרוא בה ב' פרשיות וקוראים בה פרשה אחת מב' הפרשיות אין הדבר נחשב שדוחה את חובת השעה ודו"ק, אולם למעשה כתב המשנה ברורה שלדעת המהר"ם מינץ אין לחלק בין מקרה שהקריאה החסרה היא ב' פרשות מחוברות, לבין מקרה ששבת ההשלמה יש בה ב' פרשיות מחוברות, ומבואר שבכל גוונא אין היכי תמצי להשלים.

כב - וכך לכא' גם משמע מהמשך דברי הזוה"ק בפרשת 'ויקהל' המובאים לעיל עיין שם, והדברים מוטעמים על פי מה שמבואר בספרים הקדושים שענייני הפרשה שקורין בשבת משפיעים להשיג הארות והשפעות כעין הזמן ההוא כל אחד ואחד על פי מדרגתו (לשון ספר פסקי תשובות סימן קל"ה הערה 5 ועיין שם מ"מ).

כג - לענ"ד נראה להוכיח שאין קבע לפרשיות מכך שפעמים באותה שנה יש שינוי בפרשת השבוע בין ארץ ישראל לחו"ל, ומוכח שאין כ"כ חשיבות בסידור הפרשיות אלא העיקר עת ההתחלה ועת הסיום וקריאת הקללות קודם עצרת ור"ה, **וראה מה שכתב בספר חזה התנופה סימן נ"ד (לתלמיד הרא"ש, וכתב קיצור תשובות ששמע מהרא"ש!) 'חילוק הסדרים וחיבוריהם הוא כדי שתעלה קריא' כל התור' בשנה אחת ולכן כל חכם בעירו או בארצו חיבר והפריד הסדרים כפי הסדר שראה שהוא הנאות ואין הסדור ההוא הלכה קבועה רק מנהג ואינו חובה לשנות מנהג הנהוג בברכה לקיים סי' סגרו ופסחו וכן כל כיוצא בזה בשאר הסימנין, סברא'.**

כד - עיין בדגול מרבבה שם שכתב זאת כסיבה נוספת מדוע לא לדחות את חובת השעה, ויש לשאול שאם אכן אין קבע לפרשיות א"כ מה אכפת לן שיבואו לידי טעות? ויש לומר שעל ידי כך יתקלקלו בזמני המועדות ועיין כעין זה בשו"ת מהרי"ל הובא לעיל הערה צ"ח.

כה - וזו הסיבה שלא מוסיפים עליות בימים שני וחמישי.

כו - על שולחן ערוך סימן קל"ה.

כז - ובערוך השולחן כתב טעם נוסף מדוע לא להשלים את הפרשה החסרה בשני וחמישי וז"ל: סימן קלה אות ו' 'דלא נתקן שבעה קרואים רק בשבת ושיקראוה בשני או בחמישי בג' קרואים ביחד עם הפרשה לא תהיה כתקנת חכמים'.

מתנות כהונה

/ הרב איתמר הרשקו

לאחר שקורח ביקש לחלוק על כהונתו של אהרון ולקחת אותה לעצמו, נותן הקב"ה לארון את עשרים וארבע מתנות הכהונה ואף חותם על כך בברית מלח שאינה מופרת לעולם[1].

בזמן המחלוקת עצמה, משה רבינו ניסה להניע את קורח מהמחלוקת תוך שהוא אומר לו- כשם שלא ניתן לשנות את היום והלילה כך לא ניתן לחלוק על הכהונה של אהרון[2].

וכדי לחזק את עניין העדות על הבריאה שברא ה' את עולמו, מכריז משה באזני כל העדה, שהעונש שיושט על עדת קורח נברא כבר בששת ימי בראשית ואם יש צורך, אזי העונש יברא היום במקום הזה[3].

מיד לאחר סיום המגיפה מבקש הקב"ה ממשה שייקח את שנים עשר המטות של נשיאי ישראל יחד עם מטה אהרון כדי להוכיח בכך מי הוא הנבחר בעיני ה'. ולמחרת העלה מטהו של אהרון ציץ וגמל שקדים, כעץ הפורח מאליו. וכרמז לכל מי שיבוא לנסות לחלוק על הכהונה- שעונשו הוא הצרעת הפורחת בגוף האדם[4].

גם בזמן חנוכת המשכן, היה נחשב הדבר כהשלמה לששת ימי הבריאה כשנטל אהרון עשר עטרות באותו היום[5], והיה הדבר כהמשך ישיר למה שהחל כבר אז מימות עולם.

המחלוקת הראשונה שהייתה בבריאה, הופיעה כבר ביום השני אז חילק והבדיל הקב"ה בין מים עליונים למים תחתונים. בעקבות כך, התרעמו המים התחתונים על שהם התרחקו מה', וכנגד זה הבטיח הקב"ה להם שני דברים- המים ינוסכו על גב המזבח בחג הסוכות והמלח יינתן על כל קורבן שיוקרב על המזבח, ובזה הם יזכרו לפניו תמיד[6].

אך בעוד שהנחמה של המלח היא קרובה, שכן כל יום הקריבו קורבנות על גבי המזבח, ניסוך המים היה רק שבעה ימים בשנה, למרות שהדבר שנחלק בעיקר הוא המים. בעוד שהמלח רק נוסף בכל הימים ובכך נתן טעם שונה לכל מקווה מים בכל מקום שהוא, וביחד עם זאת הוא זוכה לנחמה התמידית.

למרות זאת, ניסוך המים תפש מקום של כבוד בעבודת המקדש והוא אף היה מדד היכן נמצא ליבו של הכהן- אם הוא מהפרושים או חלילה מהצדוקים שלא מודים במצווה זו.

בתחילת כל שנה, לאחר ימי הסליחה והכפרה, אנו שבים ומראים היכן שורשי הדברים.

הן לולי שחלק הקב"ה יום ולילה יחד עם הפרדת המים, לא היינו נזקקים לאמצעי שיקשר ביננו ובין הבורא.

אך מכיוון שהופרדו הרשויות אנו זקוקים למי שיעמוד ביננו ובין הקב"ה ויעלה את המים התחתונים עד כדי היותם מים עליונים.

לעבודה זו בדיוק נבחר אהרון הכהן.

הבחירה באהרון הגיעה כאשר הוא יצא לקראת משה אל הר האלוקים תוך שהוא שמח בליבו על המפגש, למרות שה' בחר באחיו הצעיר על פניו- להיות זה שיוציא את ישראל ממצרים.

כנגד טהרת הלב המיוחדת שהתגלתה באהרון, הוא זוכה לשים על ליבו את האורים והתומים שבחושן המשפט[7], שכן ליבו שלם וטהור הוא.

למעשה מיום בריאת העולם ועד להופעת שני האחים- משה ואהרון, לא מצאנו אחים הקשורים כל כך בלב ונפש כשאין לאיש דבר בליבו על אחיו. ולכן נבחר אהרון לשמש כמי שיחבר את הנפרדים- מים תחתונים ומים עליונים.

כשקורח ביקש לחלוק על הדבר, לא נותרה כל ברירה אלא להראות קבל עם ועדה שהבחירה באהרון ככהן היא נצחית משום שהוא הראשון שתיקן את שורש המחלוקת בעולם.

הדרך בה נתנה לו הברית היא ע"י נתינת עשרים וארבע מתנות כהונה, כנגד עשרים וארבע שעות היממה, משום שאהרון יכול להשלים את מה שנחסר והופרד בזמן הבריאה.

וכהמשך לאותה הברית, באו דוד ושמואל וקבעו עשרים וארבע משמרות כהונה[8], וביחד עם הלויים- נתנו להם לשמור בעשרים וארבע מקומות שבבית המקדש[9], וכל זאת על מנת שקדושת המקדש תישאר במקומה תמיד.

1 - "ואני הנה נתתי לך" - (ספרי) בשמחה לשון שמחה הוא זה כמו (שמות ד) הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח בלבו משל למלך שנתן שדה לאוהבו ולא כתב ולא חתם ולא העלה בערכאין בא אחד וערער (עליו) על השדה א"ל המלך כל מי שירצה יבא ויערער לנגדך הריני כותב וחותם לך ומעלה בערכאין אף כאן לפי שבא קרח וערער כנגד אהרן על הכהונה בא הכתוב ונתן לו (חולין קלג) כ"ד מתנות כהונה בברית מלח עולם ולכך נסמכה פרשה זו לכאן- רש"י במדבר יח, ח

2 - ומדרשו בקר א"ל משה גבולות חלק הקב"ה בעולמו יכולים אתם להפוך בקר לערב כן תוכלו לבטל את זו שנאמר (בראשית א) ויהי ערב ויהי בוקר ויבדל כך (דברי הימים א כג) ויבדל אהרן להקדישו וגו'- רש"י שם טז, ה

3 - ורבותינו פירשו (סנהדרין קי) אם בריאה פה לארץ מששת ימי בראשית מוטב ואם לאו יברא ה' (ר"ל יברא ה' הפה לכאן)- רש"י שם, ל

4 - ולמה שקדים הוא הפרי הממהר להפריח מכל הפירות אף המעורר על הכהונה פורענותו ממהרת לבא כמו שמצינו בעוזיה (ד"ה ב כו) והצרעת זרחה במצחו-רש"י שם יז, כג

5 - ויהי בחדש הראשון בשנה השנית באחד לחדש הוקם המשכן תנא אותו יום נטל עשר עטרות ראשון למעשה בראשית-שבת פז:

6 - "מלח ברית", שהברית כרותה למלח מששת ימי בראשית שהובטחו המים התחתונים ליקרב במזבח במלח וניסוך המים בחג- רש"י ויקרא ב, יג

7 - "וראך ושמח בלבו", לא כשאתה סבור שיהא מקפיד עליך שאתה עולה לגדולה ומשם זכה אהרן לעדי החשן הנתון על הלב- רש"י שמות ד, יד

8 - משה תיקן להם לישראל שמונה משמרות ארבעה מאלעזר וארבעה מאיתמר בא דוד ושמואל והעמידן על עשרים וארבע שנאמר (דברי הימים א ט, כב) המה יסד דוד ושמואל הרואה באמונתם- תענית כז.

9 - בשלושה מקומות הכהנים שומרים בבית המקדש... והלוים בעשרים ואחד מקום- מסכת מידות א, א

חלוקת שום וסוכר בפדיון הבן

/ הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א

בפרשתנו פרשת קרח (במדבר י"ח ט"ז) כתוב: וּפְדוּיָו מִבֶּן חֹדֶשׁ תִּפְדֶּה בְּעֶרְכְּךָ כֶּסֶף חֲמֵשֶׁת שְׁקָלִים בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֵּרָה הוּא.

יש לעיין מה הטעם שמחלקים שום וסוכר בפדיון הבן,

א והגאון רבי אלחנן פרינץ שליט"א, כתב בזה: בספר ליקוטי פנחס על פדיון הבן (סקצ"א השני עמוד פ) כתב: "מה שנוהגים באיזה מקומות לחלק שום על סעודת פדיון הבן... שהמשתתף עצמו במצות פדיון הבן, חשוב כאילו התענה פד תעניות, וכתב בשו"ת שם משמעון (יורה-דעה כט), כיון שפדיון הבן מועיל לתקן פגם הברית, ומבואר באריז"ל דלתיקון הברית צריכים פד תעניות... ונודע דשום חי ממעט השכבת זרע (עיין אליה-רבה רפ), ועל כן אוכלים שום לרמז על זה".

ב עוד הוסיף שם, דמצינו בגמרא בנדה (ל, ב) דמלמדים את העובר במעי אמו את כל התורה, וכיון שבא לאויר העולם בא מלאך וסוטרו על פיו ומשכחו את התורה. ושנינו בגמרא בברכות (נא, א): "מי שאכל שום וריחו נודף יחזור ויאכל שום אחר כדי שיהא ריחו נודף", וכן איתא גם במסכת שבת (לא, ב). ולפיכך ע"י אכילת השום הוא מבקש את חזרת התורה. וכעין טעם זה דהוי על התורה, מצינו המשנה במעשרות (ה, ח) "שום בעל בכי", ולפי הטעם דעושים שלום זכר מפני האבילות על שכחת התורה, בוכים בזה, וזה ע"י השום (אלא דלפי טעם זה היה צריך לחלק לא רק בבן הבכור אלא בכל לידת זכר).

ג וצ"ע כיצד ע"י אכילת השום הדבר יועיל להחזרת התורה, והרי בפסיקתא זוטרא (בהעלותך) מובא שבמן לא היה טעם שום מפני שהוא משכח את הלימוד (וע"ע בספר זכר עשה עמוד רעה). אולם חשבתי לומר דע"י אכילת השום יזכה לבנים תלמידי חכמים, ובכך ירבה את התורה בעם ישראל.

דכידוע עונת תלמידי חכמים בערב שבת (כתובות סב, ב. שולחן ערוך רפ, א), ועזרא תיקן (בבא-קמא פב, א) דיאכלו שום בערב שבת משום דמרבה הזרע (רש"י). כפי שהארכנו בזה בשו"ת אבני דרך (ו, לד). והזכרנו שם את דברי הרא"ש (בבא-קמא ז, יט): "שיהו אוכלים שום בערב שבת, דזמן עונה הוא בשבת, שנאמר: ושמרו בני ישראל את השבת ר"ת ביא"ה, והבנות בכלל (דהא אשה מזרעת תחילה), והשום מרבה הזרע", והובאו הדברים במשנה ברורה (רפ, סק"א). מפני חשיבות הדבר נאמר בגמרא בנדרים (לא, א) כי "הנודר מאוכלי שום (בליל שבת), אסור בישראל", וביאר רש"י "דישראל רגילין לאכול שום, מפני עונה שמקיימין מערב שבת לערב שבת, ומרבה להם הזרע" (וכן משמע מדברי הגמרא בנדרים סג, ב). וע"ע בשו"ת הלכתא מאורייתא (א עמודים תתמד-ח) דהביא טעמים נוספים למנהג זה בפדיון הבן. וציין ששום וסוכר בגימטריא הוא אברהם יצחק יעקב, וזה לרמז לתינוק שילך בדרכם.

ד עוד הביא שם בשם ידידי הרב כפיר ברוך דדון "דבדוקא מחלקים שום וסוכר יחד, לפי ששניהם צבעם לבן, ואעפ"כ לא טועים בהבחנה מה שום ומה סוכר, והדבר בא לרמוז לגמ' בב"מ (סא, ב): 'אמר הקדוש ברוך הוא, אני הוא שהבחנתי בין טפה של בכור לטפה שאינה של בכור'. ולכן במעמד פדיון הבן, שהוא זכר ליציאת מצרים, מחלקים את השום והסוכר, לסימן לנס שעשה ה' בהבדילו בין בכורי ישראל לבכורי מצרים".

ה ויש דכתבו דמחלקים שום כיוון שישנה מעלה גדולה מאוד בסעודת פדיון הבן, וע"י שיחלק למכיריו מהשום יזכה משיירי סעודת מצווה, וע"ע בזה בספר מעגלי החיים (עמוד 771) ובספר אורחות הבית (יט הערה טז) לבעל שו"ת תשובות והנהגות. וכבר שנינו (סוכה לח. מנחות סב): "שיירי מצוה מעכבין את הפורענות". וראיתי דיש שכתבו דכיוון דמצוות פדיון הבן היא נדירה, קיים חשש לקנאה בבעל השמחה, לפיכך מחלקים שום שאחד מתפקידיו הוא לבטל את הקנאה, כמבואר בגמרא במסכת בבא קמא (פב, א). וכן הובא טעם זה בקובץ אור ישראל (גיליון יט עמוד קנב) בשם הגר"א כ"ץ. וידידי בעל גם אני אודך כתב לי כי הוא זכה להוציא קונטרס בעניין פדיון הבן ודן בענייננו שם (עמוד נט במהדורת שנת תשע"ג), עיי"ש. עכ"ל

ו בספרי "גם אני אודך" (על פדיון הבן) כתבתי בעזרת ה' יתברך, טעם חדש על דרך הדרוש, שזה רמז לכל אחד האיך יכול "לפדות" עצמו מכל מה שיארע לו בעולם הזה, שלא יפול לעצבות, מפני הנסיונות, או לגאווה, מפני ההצלחות, וכדומה. שבמשך החיים לפעמים יש זמנים מתוקים כ"סוכר", ויש זמנים חרופים, חס ושלום, כ"שום", שזה חריף, ובשניהם צריך תמיד להתחזק הן להודות לה', ולדעת שהכל מידו יתברך, והן להתפלל אליו, ולצפות לישועתו במהרה, ולא יפול בשום זמן מעבודת השם יתברך, ויקבל הכל באהבה,

וזה רמז שמחלקים "שום וסוכר בפדיון הבן", דייקא בזמן "פדיון הבן", ולא בזמן "ברית מילה", או "בר מצוה", וכדומה, שזה להורות לנו הנהגה גם לכל אחד ואחד "לפדות", עצמו, וזהו "פדיון הבן", שכל אחד הוא "בן" מהקב"ה, כמו שכתוב בנים אתם לה', וכל אחד יוכל לפדות עצמו הן מנסיונות של הצלחות, שלא יתגאה, והן מנסיונות של אכזבות, שלא יפול לעצבות, שיזכור בשעת הצלחה להודות לה', ולהיפך חס ושלום, יתפלל לה' שיוציאו ממצוקתו, ודו"ק היטב בזה, ונכון מאד בס"ד.

סיפור לשבת

כוחה של תפילה

סיפר בעל המעשה:

נהג חדש הייתי, חסר מיומנות. ניסיתי לצאת מחנייה צפופה אי שם באחת משכונות ירושלים הוותיקות. הסתמכתי על חיישני הרוורס, אך איש לא גילה לי שברכב שרכשתי לפני שבוע - אמנם יש חיישני רוורס, אך הם אינם פעילים עקב התקנה לקויה. הייתה זו שעת ערב מאוחרת, פנסי הרחוב היו מרוחקים והחשיכה שלטה, והתקרית הייתה בלתי נמנעת... קול חבטה זיעזע את האזור. עצרתי בבהלה, בוחן את תוצאות מעשי... התברר שעשיתי רוורס היישר לתוך רכב מיצובישי, שבגילו המזדקן לא עמד בפני פגיעת רכבי. מעטה הבגאז' נשבר לרסיסים ומהפנסים האחוריים לא נשאר זכר ושארית... קשה לתאר את ההרגשה הקשה; מעבר לנזק הכספי, חשתי תחושת החמצה, כביכול איני יודע עדיין לנהוג... להפתעתי, איש לא הופיע למשמע הרעש. כנראה החניה הייתה מרוחקת למדי מבנייני המגורים באזור. לרגע לא עלה בדעתי להימלט מהמקום בלא לשלם על הנזק. הוצאתי מכיסי נייר מרופט, וכתבתי את המשפט הבא: "לבעל הרכב היקר, לצערי פגעתי ברכבך.

אנא צור עמי קשר לתשלום", רשמתי את פרטי האישיים: שם. כתובת, וטלפון. לאחר מספר ימים, בשעת בוקר מוקדמת צלצל הטלפון הנייד שלי. על הקו יהודי מירושלים, מרוגש מאד. "מעולם לא קרה לי כדבר הזה", הוא אומר, וממשיך: "אני מחנה את רכבי בחנייה זו כבר מספר שנים, ובמהלך השנים הרכב ספג לא מעט מכות פח, בנדיבותם של נהגים חסרי אחריות, אך גם חסרי מצפון, שמעולם לא טרחו לפצות אותי על כך"... "האמת", המשיך הלה, "אני מכה על חטא שגם אני לא פעם, פגעתי ברכב חונה, אך מעולם לא טרחתי ליידע את בעליו. אלא עבדתי בשיטת 'פגע וברח' אך אתה אדם ישר! כל הכבוד!". "אתה במקרה דתי?" שאל. "כן" עניתי קצרות. "ידעתי" צהל האיש על תגליתו - "רק הדתיים מתנהגים ככה יפה".

"תכלס, איך אני מפצה אותך. וכמה?" שאלתי, האיש שמעבר לקו סיפר שבדיוק התכונן למכור את הרכב, אך עקב הפגיעה אינו יכול למכור עד שתתוקן החבלה. סוכם בינינו, שילך לקבל הצעת מחיר במקום זול יחסית, ואני יעביר לו תשלום. למחרת התקשר ידידינו מירושלים, עודד שמו, ועדכן שהיה במוסך הכי זול וקיבל הצעה לתיקון מלא בסך 3,500 ₪. ליבי נפל! 3,500 שקלים זה כל הכנסתי בחודש, בלי סכום זה איני מתחיל, ואין צורך לומר שלא גומר את החודש. אך התחייבות זו התחייבות, והבטחתי שבעשירי לחודש הקרוב, עת בו נכנסת משכורתי הזעומה, אעביר לחשבונו את הסכום המדובר. והוא מצדו הסכים להמתין עם תיקון הרכב עד העשירי לחודש. הגיע העשירי לחודש, במקרה היה זה גם יום ההולדת שלי - יום של עת רצון, כידוע.

לא החמצתי את ההזדמנות והתפללתי מעומק ליבי. בעצם לא התפללתי, אלא יותר נכון דיברתי אתו ית', וכך אמרתי: "אבינו שבשמים, 3,500 שקלים - זה כל מה שמוקצב לי לפרנסת משפחתי, לא ביקשתי ממך יותר, אבל לא פחות. אנא עזור לי שלא יחסר לי מהסכום שכל כך חשוב לפרנסת משפחתי!" כששבתי מתפילת שחרית, חיכה לי בבית המכשיר הנייד, והכיתוב שעל המסך בישר כי עודד חיפש אותי 5 פעמים בשעה בה התפללתי. הבנתי שהוא רצה לתת לי את פרטי חשבון הבנק שלו לצורך ההעברה. חזרתי אליו, עודד היה מרוגש... כמעט לא יכול היה לדבר מהתרגשות... חשבתי שמא הוא כועס עלי... אך לא. עודד צועק לי: "איש טוב, הקב"ה אוהב אותך.

אתה לא צריך לשלם לי אגורה!". "מה?, למה?" התפלאתי. ועודד סיפר: "בשעה האחרונה, נכנס בטעות לחניה הקטנה והצפופה הזו, אוטובוס של אגד, נהוג ע"י בן דודנו הישמעאלי. כשניסה לצאת, לא כל כך הצליח. פשוט לא היה מקום להסתובב. אך הישמעאלי לא חשב הרבה, וניסה בכל זאת להסתובב עם האוטובוס הארוך בחניה הצפופה, תוך שהוא מוחץ את המיצובושי שלי. או יותר נכון - משטיח את הרכב, משל היה פיתה שיצאה זה עתה מהטאבון ברובע הערבי בעיר העתיקה... מיד הגיע למקום שמאי של חברת אגד, יחד עם נציג חברת הביטוח, שכבר החלו בהליכים בכדי לפצות אותי, ולהעניק לי רכב במחירון מלא". "אתה לא צריך לשלם לי על התיקון, כי פשוט אין מה לתקן!" "אגב" שאלתי - אתה יודע מה קרה עוד בשעה האחרונה - ממש באותה שעה שהאוטובוס מחץ את הרכב? "לא. מה קרה? ספר לי!" - אמר עודד. "התפללתי!" - גיליתי את הסוד, שבלעדיו מאום לא היה קורה... (פקודיך דרשתי). ■

שביבים / שאול שיף

תקלה רוחנית

רבי חיים חורי זצ"ל [מחשובי רבני טוניס במאה העשרים , טמון בבית העלמין בבאר שבע] נסע במונית מעירו גאבס בדרכו לג'רבא. כשהתאחרה השעה ביקש מהנהג לעצור בצד הדרך כי ברצונו להתפלל מנחה. סירב הנהג הערבי להיענות לבקשה. גם כשהסביר לו הרב שעוד מעט יעבור זמן התפילה לא נעתר הנהג. לפתע, כעבור רגע קל, כבה מנוע המכונית והיא דממה. ניסה הנהג להתניעה ולא עלה בידו. הנהג ירד לאתר את מקור התקלה ולתקנה, ובינתיים ירדו הצדיק ומלווהו והתפללו מנחה בצד הדרך. לאחר שסיים תפילתו, שאל הרב את הנהג הגוחן על המנוע: "מדוע אינך נוסע"? "עדיין לא הצלחתי לאתר את הקלקול במכונית" - השיב הנהג. "אין מה לתקן" - אמר הרב - "דבר לא התקלקל, היכנס למכונית וסע לשלום". משך הנהג בכתפיו, הוריד את מכסה המנוע, נכנס למכונית והתניעה - והמנוע פעל ללא דופי. במשך כל הדרך עד הגיעם לג'רבא מחוז חפצם, לא פסק הנהג להתפעל ולהשתומם ואמר, כי יודע הוא לבטח שאך ורק בגלל סירובו לעצור לצורך התפילה אירעה התקלה, ומבקש סליחה ומחילה. התנה הצדיק את סליחתו בכך שהנהג יעצור מעתה לכל יהודי שיבקש חניה לצורך תפילה!

(אור דניאל)

לדומם את נשמות עם ישראל

סיפר כב' הרב ראובן אלבז:

לפני קרוב לחמישים שנה, אחד משומעי לקחו של מרן רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל, הציע לי למסור שיעור תורה בבית כנסת מסוים בירושלים, שבכדי להגיע לשם הייתי צריך לנסוע במשך כשעתיים באוטובוסים [הלוך וחזור] כדי למסור דרשה של חצי שעה. בתחילה דחיתי אותו על הסף, כיון שהייתי אז אברך צעיר שישב ועסק בתורה ולא הייתי מעוניין לבזבז את זמני. אם אלך לשיעור זה, תורה מה תהא עליה? יום אחד לאחר השיעור של מרן, קרא לי הרב והכניס אותי למכוניתו בדרך לביתו. כשהגענו לביתו, פנה אלי מרן ואמר: "שמעתי שאתה לא רוצה ללכת למסור שיעור תורה שהציעו לך". "רבינו, תורה מה תהא עליה?" עניתי לו. "והאנשים המסכנים האלה מה יהיה עליהם?" השיב לי מרן זצוק"ל. "הלא אין אפילו מי שיגיד להם הלכה אחת!...". אמרתי לו שאני רוצה לגדול, ואז הוא קם ואמר לי: "וכי אני לא רוצה לגדול? אני הולך ומלמד במשך שעה וחצי ומספר סיפורים ובשבילי זה ביטול תורה. בזמן הזה הייתי יכול להספיק הרבה יותר. לי מותר לבטל ואתה לא תבטל את עצמך? אתה רוצה את ההתקדמות האישית שלך ושהם יישארו עמי ארצות גמורים? אתה תאכל בשר והם יאכלו חצץ?" [הלימוד נמשל למאכל ומשקה, כפי שדרשו רבותינו (חגיגה יד ע"א) על הפסוק "לְכוּ לַחֲמוּ בְלַחֲמִי וּשְׁתוּ בְּיַיִן מָסָכְתִּי" (משלי ט, ה)].

ואז סיים ואמר: "אל תדאג, תלך, והקב"ה ישלם לך על זה כפל כפליים". שמעתי לדברי מרן והלכתי לשם [בשעות הערב, ולאחר מכן הייתי הולך לכולל ערב] ונדהמתי לראות ארבעה אנשים... אפילו מניין לא היה. אך לאט לאט ליקטנו מניין ותוך תקופה קצרה, פחות מחודש ימים, ארבעים איש היו מגיעים לשיעור ועוד למעלה מעשרים מילדיהם! ואלו אנשים שלא היו באים להתפלל בבית הכנסת אלא היו מתפללים בביתם [או בכלל לא, רח"ל], ומחוסר ידיעה היו מוכרים ארטיקים וגלידות ביום שבת קודש. בחסדי ה' יתברך, לאט לאט התחילו אותם אנשים להתעניין בדברי התורה הקדושה והיו שואלים שאלות בהלכה. כיום הם יראי שמים בתכלית וקובעים עתים לתורה, ובניהם תלמידי חכמים מופלגים וכל נכדיהם זרע קודש ברך ה'. ברוך ה', בזכות ששמענו לעצת מרן זכינו לקבל את רבנות שכונת "בית ישראל" והסביבה, וממנה צמחה תנועת התשובה בארץ ובעולם. כמובן שאנו תמיד רוצים להגדיל תורה ולהאדירה עוד יותר ועוד יותר, בחינת 'יש לו מנה רוצה מאתיים', אך גם בזה צריך זהירות וסבלנות, וכפי שאמר לי פעם מרן זצ"ל שבחינת איזהו עשיר השמח בחלקו, שייכת גם בתורה הקדושה!

זה לא קל לדבר אל העם, לרומם אותם ולהוציאם מההסתכלות כלפי הארץ, הארציות, ולהובילם למצב של "שְׂאוּ מָרוֹם עֵינֵיכֶם וְרְאוּ מִי בָרָא אֵלֶּה" (ישעיה מ, כו). לא פשוט לגרום ליהודים לעזוב את הבלי העולם ולהשקיע בדבר האמיתי שזהו לימוד התורה הקדושה, להרבות בקביעות עתים לתורה, לקום להתפלל מוקדם בבוקר ולהספיק ללמוד קודם העבודה, אבל התלמיד חכם מחויב בזה, "מִבְּשָׂרְךָ לֹא תִתְעַלָּם" (ישעיה נח, ז), "לֹא תוּכַל לְהִתְעַלֵּם" (דברים כב, ג).

לא כולם מתאימים לכך, במדבר זה היה תפקידו של אהרן הכהן, שהיה אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות ומקרבן לתורה (אבות א, יב), אך הרבה אברכים יקרים שחשבו שאינם מתאימים התחילו, ונוכחו לגלות שיש להם לשון לימודים והם מצליחים לקרב ולחזק את העם, ולכן צריך כל אחד לנסות, וה' יהיה בעזרו. האדם צריך למסור את עצמו למען ה' ותורתו. אם יש ציבור צמא לתורה, ובאפשרותך לזַכּוֹת אותו בדרשה, בשיעור, בדבר תורה - אסור לך לעמוד מנגד ולפטור את עצמך בכל מיני תירוצים: "אני לא בנוי לזה, אין לי כוחות, אין לי זמן, יש לי את סדרי הלימוד שלי, יש לי צרכים משפחתיים"... הכול תירוצים! אם אתה צריך לעשות - אתה יכול לעשות! ואם תעשה - הקב"ה יהיה בעזרך, תראה הרבה סייעתא דשמיא בכל התחומים. יש לך את סדרי הלימוד שלך? אין לך מה לחשוש. כבר אמרו חז"ל (אבות ד, ה): "הלומד על מנת ללמד - מספיקין בידו ללמוד וללמד".

מי שמקדיש מזמנו ומתורתו לאחרים - לא רק שתורתו לא תיפגע מכך, אדרבה, תורתו תתגדל, תתרומם ותתעלה. אין לנו מושג איזו זכות גדולה יש למי שמזכה את הרבים. התועלת איננה רק לאחרים, גם הוא עצמו יוצא נשכר, הוא נבנה ומתגדל מכל הבחינות. כאשר אדם מקהיל קהילות ומזכה את הרבים בתורה וביראת שמים, הקב"ה מתקלס על ידו. ומי ששם שמים מתקלס על ידו, אין ערוך לשכרו מן השמים. אומר המדרש (מדרש משלי י): "בא לפניו מי שיש בידו חמשה חומשי תורה, אומר לו הקב"ה: בני, למה לא למדת הגדה ולא שנית?" - יכולת להקהיל קהילות וללמד ברבים את תורת ה', יכולת לזכות אותם בדבר תורה - למה לא עשית זאת?! ממשיך המדרש: "שבשעה שחכם יושב ודורש, אני מוחל ומכפר עוונותיהם של ישראל". עזבת את

הבית, הנחת בצד את כל העיסוקים שלך ונסעת למסור שיעור - דע לך שבזכותך הקב"ה מוחל ומכפר על עוונותיהם של ישראל! אין לך השגה באיזה מקום מרומם אתה נמצא! יש תוהים: מה כל כך חשוב בשיעור, הרי כל אחד יכול ללמוד לעצמו! נכון, אבל אין תחליף ללימוד תורה ברבים. כשיש דרשה או שיעור, באים ציבור ושומעים את דבר ה'. "ברוב עם הדרת מלך" - הקב"ה מתהדר ומתקלס, הקב"ה אומר: בניי אהובייי מניחים את כל עיסוקיהם וטורחים ובאים לבית המדרש לשמוע את דבר ה'. איזה קידוש ה'! לא תמיד זה קל. יש קשיים, יש התמודדויות. לפעמים הדבר כרוך בטרחה, בחוסר נוחות. נתאר לעצמנו: אדם יושב בחיק משפחתו בשבת, משוחח בדברי תורה עם ילדיו. איזו שעה של קורת רוח, מעין עולם הבא! ואז, בבת אחת, עליו לקטוע הכל ולצאת מהבית לשיעור הקבוע שלו. קשה לו לעזוב, הוא מרגיש שעדיין לא מיצה את ה'עונג שבת' שלו עם הילדים.

אבל אין ברירה - הציבור מחכה. אין ספק, זו הקרבה גדולה, מסירות נפש. ומי שמוסר נפשו לזיכוי הרבים, הקב"ה ישלם לו כגמולו בשפע רב. פעם הוריתי לאברך מהישיבה שילך לבית הכנסת פלוני בשבת וידרוש שם בפני הציבור. האברך ניסה להתחמק, אמר לי: "כבוד הרב, אין שם ציבור. למי אדרוש?" אמרתי לו: "איך יהיו אנשים אם אין דרשה?... תתחיל לדרוש, וכך יהיו אנשים". לאחר ששב משם, שאלתי אותו: "נו, איך היה שם? כמה היו?" אמר: "היו שניים"... אמרתי לו: "מצוין. איזו זכות גדולה יש לך! הנה, כבר יש לכם זימון... תמשיך, אל תרפה, וה' יהיה בעזרך! בעזרת ה', מהשניים יהיו שלושה, מהשלושה יהיו ששה, כן ירבה וכן יפרוץ"... לאחר כמה שבועות הוא בא אלי ומספר לי שיש לו בשיעור למעלה מעשרים וחמישה אנשים! וזה לא נגמר בזה. כדי לרתק את הציבור צריך לעשות להם 'עונג שבת', להגיש כיבוד, עוגות, שתיה... זה פותח את הלב. "גדולה לגימה, שמקרבת את הרחוקים" (סנהדרין קג ע"ב). האברך אינו משופע בממון, מאין יהיה לו תקציב לכיבוד? אמרתי לו: "זה דבר חשוב, תיקח מהמעשר, ה' לא יעזוב אותך, תראה שפע".

האברך הלך למכולת וקנה כיבוד לשבת. פגש אותו אדם אחד שהסתקרן לשם מה הוא קונה את הכיבוד. הוא סיפר לו שהוא מוסר שיעור קבוע בבית הכנסת פלוני בשבת, והוא קונה את הכיבוד עבור משתתפי השיעור. אותו אדם התלהב מהעניין, הוא פנה לבעל המכולת ואמר לו: "כל הקניה שלו עבור בית הכנסת - עלי!"... פעם דרשתי באיזה מקום. ניגש אלי אדם ואמר לי: "כבוד הרב, אני שייך לבית הכנסת פלוני. איזה מגיד שיעור נפלא שלחת לנו! אנחנו מוכנים לתת לו כל מה שיבקש!" ואיך הכל התחיל? בקושי הוא הסכים, ניסה להתחמק... הוא לא האמין בעצמו: מי אני ומה אני, מי יבוא וכמה יבואו... היה צריך להכריח אותו להתחיל. וההתחלה לא הייתה מרשימה. הכול התחיל משני אנשים... וראו להיכן הגיע!

(מתוך הספר 'משכני אחריך')

בעיניים טובות

הרה"ק רבי אהרון מבעלזא זצ"ל היה גר ברחוב אחד העם, הוא ראה מכוניות נוסעות בשבת, וכל מכונית שעברה הוא צעק להם מזל טוב, מזל טוב, הוא אמר הרי לא יכול להיות שהם נוסעים סתם ומחללים שבת, הרי רחוב אחד העם קרוב לבלפור כנראה שהם הולכים לבית הרפואה כדי ללדת.

כשהכפתור אינו מצלצל

בשנת תרע"א פרץ משבר כספי קשה, במוסדות "הישוב הישן בירושלים". בין המוסדות הנפגעים, היה גם בית היתומים דיסקין, בנשיאות רבי יצחק ירוחם דיסקין. רבי משה בלוי החליט לנסוע לחוץ לארץ כדי לגייס כספים להצלת בית היתומים. בהיותו בעיר פרשבורג אשר בהונגריה, קרה לו מאורע שלמדו עד כמה צריך לדון לכף זכות. וכך הוא מספר עליו: בשבת הגדול הייתי בפרשבורג. בערב שבת עליתי אל הדיין רבי לייב רובינשטיין והפקדתי בידו את הכסף שנמצא אצלי. ביום ראשון בבוקר נכנסתי אליו שוב כדי לקבל ממנו את הפקדון. הוא שאלני: האם בקרת כבר אצל הרב [רבי עקיבא שרייבר]? כשעניתי בשלילה, אמר לי: איך יתכן להיות בפרשבורג ולא לבקר את הרב? לך עוד היום לפני הצהרים לבקרו. לא תתחרט. הבטחתי לעשות זאת. הרב גר בקומה ראשונה. נגשתי אל הדלת וראיתי את הכתובת בהונגרית: הרב הראשי שרייבר. אני לוחץ על הכפתור החשמלי אבל אין תשובה. הנני לוחץ שנית ושלישית. אין תשובה. אני חושד שניתנה הוראה למשרת, אם יראה יהודי אורח (שבוודאי עוסק באיסוף כספים), שלא יפתח לו. אני מתרעם בליבי, חוזר לאכסנייה שלי ושולח גלויה בדואר. בה אני כתוב שרציתי לבקר אבל לא נתנו לי להיכנס. וקובל אני על הרב, על שאין עניים בני ביתו. אחרי הצהריים פגשני שוב רבי ליב רובינשטיין ושאלני: "האם כבר בקרת את הרב"? כן "עניתי. אבל לא פתחו לי את הדלת. כנראה אין הוא מתגעגע למבקרים כמוני", "לא יתכן" אומר הוא. "אין אתה מכיר את הרב. אין מנהגו כך. עכשיו מבקש אני שלא תיסע מכאן עד שתתראה עם הרב. האם מצאת את ביתו לנכון"? "כן" אמרתי. "ראיתי שלט קטן." "ומה עשית?" "לחצתי על הכפתור החשמלי." "באיזו דלת?" הוא שואל. "בדלת האמצעית?" כן "עניתי". "בלכתך אחרי הצהריים, לחץ על כפתור הדלת, בצד שמאל. "אני הולך ולוחץ על הכפתור שאמר לי. נפתח אשנב והמשמש שואל: "רוצה לראות את הרב? איזה שם להודיע?" "משה בלוי מירושלים" אחרי מספר רגעים נפתחת הדלת המרכזית והרב יוצא לקראתי ומזמין אותי להיכנס. הביקור נמשך שעה וחצי. אני עומד לצאת והוא מלווני. שנינו לא מזכירים את בקורי שלפני הצהריים ולא את הגלויה (הדואר מתחלק שם, פעמיים ביום). הוא יוצא אתי עד מחוץ לדלת ואומר לי: "בבקשה, לחץ על הכפתור". אני לוחץ. "האם אתה שומע צלצול?" "לא" "הפעמון מקולקל זה ימים אחדים" אומר הרב. עכשיו ודאי "והוי דן את כל האדם לכף זכות". נוכחת שאזהרת חז"ל גם את הרב - כוללת.

(על חומותיך ירושלים עמ' מ)

ורבי יצחק ענו מאד

באסיפת רבנים שהתקיימה בפטרבורג בהשתתפות גדולי הדור, השתתף גם הגה"ק רבי יוסף דב רבה של בריסק זיע"א. הגאון הנ"ל הקשה קושיה חריפה בשם בנו ר' חיים, והתפתח ויכוח סוער בין הרבנים שנוכחו במקום. לאחר מכן תירץ הגאון הנ"ל תירוץ אחד שלו, ותירוץ נוסף בשם בנו ר' חיים אשר הפליאו את השומעים. הגה"ק רבי יצחק בלאזר זיע"א שנכח באותה אסיפה, ישב כל הזמן ולא פצה את פיו. ר' יוסף דב תמה ואמר הזהו שאומרים עליו אדם גדול הוא? כשבא לביתו ביקש שיביאו לפניו את ספרו של רבי יצחק "פרי יצחק" כדי לתהות על קנקנו. להפתעתו מצא שם את הקושיה עם שני התירוצים. השתומם ר' יוסף דב ואמר כמה גדולה מידת ענוותנותו של ר 'יצחק בלאזר.

[מתוך "דולה ומשקה, חסידות ראדזין]

לקחי הקורונה: חתונות

/ מעיין דויד, עיתונאית ופובליציסטית

מאז התרגש עלינו משבר הקורונה, התפתחה תעשייה שלמה, חיובית בבסיסה, של הפקת לקחים מהתקופה שעברה עלינו. אולם נראה כי אף אייטם לא כיכב ברשימה זו יותר מעלויות השמחות. כמעט בכל כלי תקשורת חרדי הועלה הנושא לדיון, בדרך כלל בנימה מנצחת: הנה, אפשר לעשות חתונות שמחות בזיל הזול. מסתבר שלא זקוקים לשלוש מאות אורחים כדי לשמוח באמת. תזמורת של שמונה כלים? תראו איזה יופי אפשר לשמוח עם אורגניסט. מעצבת אירועים? האחיות והשכנות הפכו במו ידיהן את חדר המדרגות לארמון. מעבר למתן חומר למטיפים בשער, האם החתונות שחווינו אכן מציפות מגמה אמיתית? ההיסטוריה מלמדת אותנו שתקופות-קצה אינן מחוללות מהפכות: כשיוסרו לחלוטין המגבלות של משרד הבריאות, נחזור כנראה לחתונות ההמוניות. מה אפשר אפוא ללמוד משמחות הקורונה, ומהסיקור הנלהב והדידקטי שזכו בו?

השיעור הראשון והבסיסי ביותר הוא עצם היותן של ההוצאות הכרוכות בחתונות נושא כאוב מאוד. העובדה שהתרגלנו למצב מסוים אין פירושה שיש בו בהכרח היגיון. ואכן, בכל מה שקשור להוצאות נישואי ילדים בציבור החרדי, ניתוח כלכלי פשוט מאשר כי היגיון רב אין כאן.

מנתוני הלמ"ס אנחנו למדים כי הכנסתה החודשית הממוצעת של משפחה חרדית עומדת על 13,500 שקלים נטו, בעוד שההוצאה החודשית הממוצעת על צריכה (שאינה כוללת תשלומי משכנתא, רכישת דירות, השקעות פיננסיות, תשלומי חובות וריביות) עומדת על כ-12,000 שקלים. הנתון הזה מצביע על רמה נמוכה מאד של 'הכנסה פנויה' שניתן להפנות לחסכונות או החזרי חובות. הממוצעים מספקים, כמובן, תמונה חלקית בלבד; לפי נתוני ועד הישיבות, יש בארץ כ-80,000 אברכים, כלומר משפחות שמתפרנסות בעיקר מעבודת האישה. שכרה הממוצע של אישה חרדית הוא 7,527 שקלים. כשמוסיפים לסכום זה את מלגת הכולל הממוצעת בסך של כ-2,000 שקלים, מתחדדת ההבנה כי קיימות קבוצות משמעותיות מאד בחברה החרדית שהכנסתן החודשית נמוכה עוד יותר. על אף שנראה כי רמת החיים של הציבור החרדי (כמו של שאר הציבור הישראלי) עלתה בעשורים האחרונים, חשוב להדגיש, כי גם רמת הפגיעות הכלכלית של משקי הבית החרדיים גדולה מאשר בעבר. תחום הדיור לבדו מסביר את השינוי הזה: כיום, רוב מוחלט של הזוגות החרדיים לוקח משכנתא גדולה (בדרך כלל סמוך לחתונה), וביותר מחמישית מהמקרים עלות הדירה ממומנת במלואה באמצעות הלוואות, וללא הון עצמי. החזרי המשכנתא נמשכים במשך עשרים או שלושים שנה, ועליהם מתווספים החזרי ההלוואות לחלק ה"הון עצמי" שבעת הרכישה. הוצאות אלו מקשות על ההתמודדות הכלכלית השוטפת, כך שלא נותר הון פנוי לחיסכון. כשמשפחות אלה, ברובן מעוטות יכולת ממילא, נדרשות לגייס כסף לנישואי הילדים, הן נמצאות בעמדת פתיחה גרועה בהרבה מזו של הדור הקודם, שקיבל דירה על מגש של כסף או שילם רק משכנתא זעומה. הקושי לגייס כסף עבור הוצאה חד פעמית גבוהה היה קיים גם קודם למשבר הקורונה, והוא מתחזק שבעתיים לאחריה. מהניתוח שפרסם ד"ר איתן רגב מהמכון הישראלי לדמוקרטיה עולה, שהציבור החרדי פגיע יותר להשלכות משבר הקורונה, בין השאר בשל הצמצום בתרומות מחו"ל (שהן גורם חשוב בהחזקת מוסדות התורה החרדיים, וחיוניות לתפקודם של גמ"חים רבים), ובשל הכנסות בלתי מדווחות שהמדינה אינה משפה עליהן. נוסף לכך, משברים כלכליים פוגעים יותר במשקי בית שמרחב התמרון הפיננסי שלהם מזערי, כפי שקיים באחוזים ניכרים מהציבור החרדי. עבורם, גם אובדן הכנסה שנחשב שולי במגזרים אחרים הוא משמעותי. בחודש אפריל האחרון קיים העיתון "כלכליסט", ביחד עם מכון "מדגם" של מנו גבע, סקר שנועד לבדוק כיצד יכולים משקי הבית הישראליים להתמודד עם הוצאה חד פעמית של 8,000 שקלים. מדובר בסקר ש'יובא' מארצות הברית, שם נהוג להשתמש בכלי המדידה של הוצאה חד פעמית גבוהה-אך-לא-אסטרונומית כדי לבדוק את איתנותם הפיננסית של האזרחים. רק כשני אחוזים מהמשיבים החרדיים סברו שיוכלו להתמודד עם הוצאה כזו. כשבעה עשר אחוזים ענו שלא יוכלו להתמודד כלל עם הוצאה כזו, גם לא בקושי משמעותי. סקר כזה נעשה כבר בשנת 2014, ואז השיבו כשישה אחוזים מהנשאלים החרדיים כי יוכלו להתמודד עם הוצאה בשיעור כזה בלי בעיה. כל הנתונים הללו הם פיסות פאזל המרכיבות תמונה חד-משמעית; לא רק שמרובים מעוטי-היכולת בציבור החרדי, אלא שגם הפגיעות הכלכלית של הציבור הזה גדולה יותר מבעבר, ובוודאי בימי משבר. זהו, ככל הנראה, הרקע לזעקות המתעוררות שוב על משאן הכבד של הוצאות נישואי הילדים.

עלותה של חתונה חרדית פשוטה וצנועה ביותר מגיעה בקלות ל-25,000 שקלים לכל צד. עלות זו אינה כוללת את הוצאות הנישואין הבסיסיות הנהוגות בכל חלקי המגזר, שלא לדבר על הסיוע הכספי לדיור. כל מי שיסתכל על רשימת ההוצאות הזו מצד אחד, ועל נתוני המצב הכלכלי בציבור החרדי מצד שני, יגיע למסקנה שמשפחה חרדית אינה יכולה לעמוד - ולו במאמץ סביר - בפרויקט הזה.

כיצד, בכל אופן, משפחות חרדיות מחתנות את ילדיהן? באמצעות הלוואות, עוד הלוואות, ועוד הלוואות, המשעבדות את ההורים לשארית חייהם. קול הצעקה שעולה בימים אלו נשמע מתוך מציאות חברתית אבסורדית זו. התשובה הפופולרית - והבלתי ריאלית בעליל - למצוקה הזו היא אימוץ המודל של חתונות הקורונה. כאמור, אין בר-דעת הסבור כי מודל מסוג זה יהפוך לנורמה; אנשים לא יפסיקו להתחתן בחתונות רבות משתתפים. ניסיונות אחרים, סולידיים יותר, מבקשים לנצל את ההתעוררות הציבורית לשם שינוי מסוים, שיביא לצמצום עלויות סביר. יוזמות אלה הן אכן חשובות; הן מאוררות דפוסי חשיבה ישנים ומאפשרות זוויות מבט שלא הכרנו. עם זאת, ראוי לבחון באופן מעמיק את דפוסי ההתנהגות המקובלים בתחום, כדי להתמודד באופן שורשי עם הציפייה האבסורדית להוצאה שמעבר ליכולת.

בראש ובראשונה, כדאי לבחון את סוגיית הוצאות הנישואין במבט השוואתי. בחינה פשוטה של הנתונים מגלה שמשפחות חרדיות אינן היחידות שמוציאות על חתונות הרבה מעבר ליכולתן הכלכלית. למעשה, החתונות החרדיות הן אירועים צנועים וחסכניים בהרבה מהמקובל בציבור הישראלי הכללי. זוג ישראלי ממוצע מתכנן חתונה רבת פאר והדר, הכוללת אפקטים משוכללים, בלי קשר להכנסתו.

כיצד מתמודדת המשפחה הישראלית הממוצעת עם הוצאה זו? התשובה של הציבור הכללי למימון ההוצאה החד-פעמית הכבדה היא תרבות 'מעטפות הכסף'. כפי שמנתח לעומק צבי טריגר, פרופסור למשפטים וחוקר, מתנות הכסף בחתונות ישראליות רכשו מזמן ממד חוזי כמעט; במקביל לשדרוג ברמתן של החתונות בישראל, נעלמו המתנות המסורתיות והאישיות והוחלפו במעטפות כסף. "הנימוק להעדפת מתנת־המעטפה, שעלה שוב ושוב הן בראיונות שקיימתי והן בכתבות בעיתונות ובמקורות האחרים המצוטטים כאן, הוא השאיפה לכסות את מרבית ההוצאות על מסיבת החתונה או אפילו את כולן," כותב טריגר. "אפילו כאשר ההורים משלמים את הוצאות החתונה ומתנות־המעטפה נותרות בידי בני־הזוג – דבר שמקובל אצל זוגות ישראלים רבים - הצלחת הערב נמדדת, בין היתר, ביחס שבין עלות החתונה לבין סך כל מתנות־המעטפה שהתקבלו." האם ניתן לייבא את נורמת מתנות הכסף מכל אורח גם לציבור החרדי, ובכך להקל על הוצאות הנישואים? אני סבורה שלא. לא במקרה הנורמה הזו טרם פשתה בציבור החרדי. החרדי הממוצע נדרש לפקוד הרבה יותר חתונות מהישראלי הממוצע, ולא סביר לדרוש ממנו להשאיר שיק בכל חתונה שבה ישב לאכול. זוג ישראלי ממוצע, נטול חסכונות מיוחדים או הורים תומכים, יכול להפיק חתונה יוקרתית ולדעת שיכסה את רוב ההוצאות, או אפילו את כולן, מהמתנות שיקבל. גם במקרים שבהם ההורים משלמים על החתונה, הזוג נותר עם סכום נכבד, שמחליף למעשה כל תמיכה אחרת שהיו ההורים נדרשים לתת לזוג. כך או אחרת, תרבות מתנות הכסף פוטרת את הזוג ואת הוריו כמעט מכל מתח הכרוך בנטל הכלכלי של החתונה. גם אם ההורים ובני הזוג אינם בעלי יכולת, המתנות ישלימו את החסר, ואם הם בעלי יכולת, המתנות יהיו 'מקדמה' נאה לחיים בהמשך. זהו תסריט השונה מהותית מהמקובל בציבור החרדי.

במגזרים הליטאי והחסידי אין מקובל כלל לתת מעטפות כסף בחתונות. במגזר הספרדי, שבו הדבר מקובל יותר, המתנות אינן משיגות עדיין אותו אפקט. ראשית, סכום המתנה בציבור החרדי קטן מזה שבציבור הכללי. שנית, נותני הכסף הם בדרך כלל רק בני המשפחה וחברים קרובים במיוחד, מה שמשאיר עדיין חלק נכבד מהוצאות האירוח על כתפי ההורים. ושלישית, במקרים רבים השיקים ניתנים לזוג לא משום שההורים בעלי יכולת, אלא דווקא משום שאינם, והסכום הזה הוא כמעט כל מה שניתן לזוג היוצא לדרך חדשה. במקביל, ההורים נותרים עדיין עם הצורך לכסות את הוצאות החתונה מכיסם. ההבדל בין המגזרים באמצעי המימון של החתונה מצטרף למאפיין הייחודי השני של הוצאות הנישואים בציבור החרדי: העובדה שעלות החתונה היא רק חלק, ולעתים קרובות אפילו לא החלק המשמעותי, מחשבון ההוצאות הסופי. רכישת ריהוט ומכשירי חשמל, מתנות יקרות לצד השני, ונדוניה לפי הסטנדרטים המקובלים (או אלה שהילדים טוענים שהם מקובלים..) - כל אלה מתווספים להוצאות החתונה, צנועה ככל שתהיה, והופכים את נישואי הילדים לנטל כבד. אם מוסיפים לכך קניית דירה או תשלום שכירות לטווח ארוך, כמקובל בפרט בציבור הליטאי, הנטל הופך כבד מנשוא. כאמור, אי אפשר לפתור בעיות אלה ע"י אימוץ הנוהג של מתן מתנות כסף. החברה החרדית ענייה יחסית ומאופיינת במשפחות גדולות. נוסף לכך, חלק נכבד מהאורחים הם חברי החתן וחברות הכלה, בחורי ישיבות ללא כל מקור השתכרות וצעירות שהן עדיין תלמידות או עובדות מתחילות שחוסכות את כספן לנישואיהן הן.

הצעת פתרון שזכתה לעדנה בשבועות האחרונים היא ההצעה ללמוד מהתקנות המקובלות בקהילות חסידיות מסוימות, ולגבש תקנות דומות גם עבור שאר חלקי הציבור החרדי. תומכי התקנות נאחזים בין השאר באסמכתאות היסטוריות מקהילות ישראל בעבר, והם מצביעים על האפקטיביות שלהן בקרב הקהילות המחזיקות בהן. בהצעה זו יש מספר ליקויים. ראשית, כל הדוגמאות על תקנות כאלה ואחרות מוגבלות לקהילות הומוגניות וממושמעות מאד, קרי: קהילות חסידיות שבהן יש לראשי הקהילה שליטה משמעותית על חיי הפרט, ויכולת לאכוף תקנות לא רק בעניין השמחות אלא גם במגוון רחב של תחומים. רוב הציבור החרדי אינו משתייך לקהילות כאלה. יתרה מכך, אפילו הקהילות הללו אינן מצליחות לאכוף לחלוטין את התקנות, מה שרק מגביר את המתחים החברתיים הפנימיים. כך למשל, עיתונאית חרדית מוכרת מחסידות גור סיפרה בטור שפרסמה, כי ארסה שני בנים בסמיכות זמנים; האחד עם כלה מהארץ והשני עם כלה מארה"ב. היא תיארה כיצד ישבו שתי הכלות זו לצד זו בשולחן השבת בביתה, האחת עם תכשיטים שנקנו לפי תקנות החסידות, והשנייה עם תכשיטים יקרים הרבה יותר, כפי שנהוג בקרב אותה חסידות בארה"ב. מסתבר שמצודתן של התקנות הללו אינה פרושה עד למעבר לאוקיינוס. ואם כך בחסידויות הידועות במשמעת של חבריהן, מה אפשר לצפות משאר הקהילות בציבור החרדי, המאוגדות באופן רופף הרבה יותר? אותן תקנות יוצרות גם נזק כלכלי ציבורי: אם אנשים אמידים מוציאים פחות ממה שידם משגת וממה שהיו מוציאים ביוזמתם הם, התוצאה היא עסקים שמרוויחים פחות. בניגוד למה שמקובל לחשוב, הרוב המוחלט של 'ספקי חתונות' במגזר החרדי אינם עשירים הסוחטים את הציבור להנאתם, אלא אנשים העובדים קשה למחייתם. בחינת העדויות ההיסטוריות על תקנות בענייני שמחות (או בענייני הוצאות כספיות בכלל) בקהילות ישראל במשך הדורות אינה מספקת אף היא עילה להחלת תקנות על הציבור בימינו. אם בוחנים את הנימוקים שהעלו קובעי התקנות, הרי שלצד הקריאה להיזהר מבזבוז ראוותני או מביוש העניים, הועלו גם טיעונים כבדי-משקל שאינם רלוונטיים לימינו. כך למשל, כשתיקנו קהילות קסטיליה בספרד את ההגבלות המותרות לאחר גזרות קנ"א, הן ציינו במפורש את הצורך למנוע את קנאת הגויים: "ויוצא מזה שגוזרים גזרות עלינו מזמן לזמן בגלל טעם זה ועדיין לא נטהרנו מהראשונות בשלום." גם ה"נודע ביהודה", שתיקן תקנות מפורסמות בעיר פראג, התייחס ליחסי היהודים עם הגויים שסביבם: "והיהודים לובשים מלבושי הרוזנים להדמות להם, ויצרו מעבירו על דעת קונו, לאמור שע"ז ימצא חן, ונהפוך הוא מאסו בך, והרוזן [הנכרי] שונאו, כי חרפה היא לו". נוסף לכך, קהילות ישראל בדורות אלה היו בעלות מידה רבה של אוטונומיה; הן החזיקו בתי דין בעלי יכולת לאכוף את התקנות על חברי הקהילה הסוררים. כשמצרפים עובדה זו לכך, שהתקנות נקבעו גם מתוך רצון למנוע סכנת חיים מוחשית מצידם של גויים מלאי קנאה, ברורה הרבה יותר הצלחתן ביישום התקנות המגבילות הוצאות. לא ניתן, אם כן, להקיש ממצבן למצבנו. ולבסוף, נזכיר שוב את הטיעון הכלכלי הפשוט נגד התקנות: בצד ההישגים בצמצום הוצאות החתונה ע"י חברי הקהילה שאינם אמידים, אותן תקנות יוצרות גם נזק כלכלי ציבורי של צמצום הרווחים אצל כל נותני השירותים בתחום. פרנסתם אולי אינה מתמוטטת לחלוטין באקלים של תקנות, אבל הם בוודאי מרוויחים פחות באופן משמעותי, ובסופו של דבר, התקנות עלולות לגרום לפגיעה כלכלית בקהילה כולה. אנשים המוציאים כפי יכולתם, מבלי שמוטלת מגבלה חיצונית על הוצאותיהם, חיוניים לשגשוגה של הכלכלה. לציבור כולו יש אינטרס שבעלי היכולת יפזרו את כספם

בנדיבות ולא יסתפקו בחסכונות או אפילו במעשי צדקה וחסד. בתור עורכת וכתבת בעיתון "משפחה", אני נתקלת לא פעם בתלונות על מוצרי המותרות שהעיתון מפרסם; מחבילות נופש בזבזניות ועד בגדי מותגים יקרים. המתלוננים אינם מבינים שאפילו רווחתם האישית תלויה בעצם קיומה של שכבה חברתית המעוניינת בפרסומות כאלה ומסוגלת לרכוש מותרות. לא רק שהעיתונות החרדית כולה (הממלאת תפקיד חברתי חשוב בגלל מגבלות החשיפה לרשת והצורך בחומר קריאה מודפס בשבתות וחגים) הייתה קורסת ללא מודעות הפרסום של מוצרים אלה, אלא המגזר החרדי כולו מרוויח מקיומם של בעלי יכולת השמחים להוציא את כספם. כך יכולה אשת אברך ואם למשפחה גדולה לפתוח בביתה עסק למכירת מוצרי יוקרה. בדומה לכך, בהפקת חבילות נופש מועסקים אנשים רבים, הרחוקים מלהיות עשירים, וזהו מטה לחמם (כפי שהוכיחה באופן עצוב מאד תקופת הקורונה). אף אחד מאתנו לא היה חי טוב יותר בקהילה שבה מציעים למכירה רק מוצרי יסוד, ובה כולם מוגבלים לרמת הוצאות מסוימת. מצב כזה הינו מתכון מצוין להעמקת העוני הקיים ממילא בחברה החרדית. לפתרון כמו "החלת תקנות על כל הציבור" יש קסם של "זבנג וגמרנו", של מהפכה (צרפתית) המשנה סדרי עולם בן לילה. אולם רק לעתים רחוקות ניתן להשיג שינויים אמיתיים בדרכים הללו. בכל מה שנוגע לאתגר הכלכלי של הוצאות חתונה כבדות, הפתרון נמצא בתחום אפור הרבה יותר ומהפכני הרבה פחות: התנהלות כלכלית נכונה. יועצים לכלכלת המשפחה נוהגים לומר שאף חג אינו מגיע בהפתעה, וגם 'בר מצווה' הוא אירוע צפוי מיום הולדתו במזל טוב של הבן. לחתונות אין אמנם תאריך קבוע מראש, אבל חוקי ההסתברות עומדים לצידנו. הורים במגזר החרדי יודעים פחות או יותר מתי יגיעו צאצאיהם לפרקם, כל אחד לפי הנהוג בקהילתו. אל התקופה הזו יש להגיע בהיערכות נכונה. רק כשלושים ושניים אחוזים מהחרדים חוסכים כסף באופן קבוע; נתון אופטימי בהתחשב בשיעור העוני בחברה החרדית, ופסימי בהתחשב בכך שמדובר בציבור היודע כי מצופה ממנו להוציא סכומי עתק על נישואי ילדיו. נכון, קשה לחסוך מהכנסה קטנה ממילא. אבל בהתחשב בכך שהנתון כולל את אלה החוסכים סכום כלשהו - גם מאה שקלים לחודש - הוא משקף מציאות עגומה. אחרי הכול, כשאיננו נדרשים לפרואקטיביות מיוחדת כדי לארגן את החיסכון, אנחנו מגלים את היכולת לעשות זאת. כך למשל, כמה ממכריכם הצטרפו לתוכנית "חיסכון לכל ילד" של הביטוח הלאומי (שהחלה בינואר 7102), ובחרו להפריש 15 שקלים נוספים מתוך קצבת הילדים עבור כל ילד? סביר להניח שרובם המוחלט. לפיכך נדמה, שאין צידוק להנחה שהציבור החרדי נטול יכולת לחסוך, גם אם לא נצביע על העובדה הפשוטה שכל מי שיכול להחזיר חובות משמעותיים מדי חודש אחרי גיל ארבעים, יכול כנראה לחסוך פרומיל של הסכומים הללו בשנות העשרים לחייו. האם החסכונות הללו יכסו בהכרח (או אפילו בסבירות גבוהה) את כל הוצאות החתונה? כנראה שלא. אבל אסור לנו לנקוט את גישת "הכול או לא כלום". כך נשארים עם 'לא כלום', ואין הרסנית יותר מהתפיסה שאין הבדל בין הלוואה של חמישים אלף שקלים להלוואה של מאה אלף שקלים, בוודאי כשמכפילים אותה במספר הילדים.

יסוד נוסף של התנהלות כלכלית נכונה הוא חינוך הילדים לאוריינות פיננסית. יותר מדיי צעירים מתחתנים מבלי שיהיה להם מושג על ערכו של הכסף או על ניהולו בתבונה. מחקר על אוריינות פיננסית בקרב נשים, שערך מכון מילקן (באמצעות אשת מקצוע חרדית המלמדת התנהלות כלכלית נכונה בסמינרים חרדיים), מצא גישה בסיסית מסתייגת כלפי כסף בקרב נשים חרדיות, ולכן הימנעות מדיבור עליו. נכון שאיש אינו רוצה לגדל משפחה שבה נושא השיחה העיקרי הוא כסף, אך בין זה ובין המצב החלופי, שצעירים מגיעים לגיל הנישואים עם תפיסה מעורפלת וילדותית למדי של כסף, עובר שביל ביניים. כמעט כל מי שתכנן חתונה, או חזה מקרוב בתכנוני חתונות בקרב משפחתו וחבריו, נוכח לדעת כי סעיפי הוצאות שונים תופחים בגלל דרישות הילדים. החתן רוצה רק תזמורת מסוימת; הכלה אינה מתפשרת אלא על צלם עילית ספציפי; החתן רוצה 'בר משמחים ברמה גבוהה'; הכלה רוצה עיצוב אולם וסידורי פרחים שעלותם שווה למחיר שכירות של דירה לכמה חודשים, ועוד. הוצאות הנדוניה עשויות להמריא לסכומים בלתי נתפסים כמעט, גם במשפחות הרגילות לסטנדרט נמוך עד סביר בתחומים אלה. המצבים המתוארים כאן אבסורדיים במיוחד כאשר הדרישות מגיעות מצד כלה שכבר עובדת ומשתכרת. לא מספיק הורים אוזרים עוז להציע לכלה להשלים את הפערים שבין הסטנדרטים שלהם לאלו שלה באמצעות ניצול חסכונותיה הפרטיים. אבל גם אם הכלה אכן מכסה על הפער, עדיין אין זו התנהלות כלכלית אופטימלית. הרי הכסף לשכירות, או למשכנתא, או להשלמת ציוד לבית, צריך להגיע ממקור כלשהו. אם הכלה משלמת מחסכונותיה כמה עשרות אלפי שקלים על סידורי פרחים יוקרתיים ועל אופנת עילית, לא יישאר לה הרבה למטרות החשובות יותר. מניין ישולמו אם כן ההוצאות הללו? או שההורים ייקראו שוב לדגל, או שהזוג הצעיר ימצא את עצמו בתחילת חייו המשותפים במצב כלכלי מאתגר.

לכל אדם יש מחויבות מוסרית להבין לעומק את מצבו הפיננסי, ולהתנהל בהתאם. אמנם, איש אינו אוהב להודות שאינו בעל יכולת כלכלית; אנחנו אמונים על התפיסה של "איזהו עשיר - השמח בחלקו", אבל העשיר שעליו דיברו חז"ל אכן שמח בחלקו, ואינו מנסה נואשות להשיג חלק שמעל ליכולתו באמצעות גלגול הלוואות בלתי נגמר. הפתרון הטבעי והבריא לעליות החתונה הגבוהות הוא אימוץ התנהלות כלכלית נכונה, ואז הנורמות יתאימו את עצמן באופן טבעי ליכולתו של הציבור, ללא תקנות וללא מעטפות. כאשר אנשים יבינו שאין זה סביר ואולי גם לא לגיטימי להתחייב להוצאה שתכריח אותם למשכן את עצמם לשארית חייהם, לא יהיה צורך בפתרונות מלאכותיים. חינוך פיננסי ראוי יחד עם אחריות כלכלית בוגרת יביאו לכך שאנשים יוציאו בהתאם ליכולותיהם. מודעות זו תביא אנשים להתכונן מבעוד מועד להוצאות החתונה, ויותר מכך, להתנהל בצורה אחראית במהלך התקופה של נישואי הילדים. מתוך כך, מי שימצא עצמו בלי פתרונות מתקבלים על הדעת (ופתרונות אלה עשויים בהחלט לכלול הלוואות - במשורה ובהיגיון, רצוי לאחר התייעצות כלכלית) לא יתנהל בפזיזות רק כדי להתאים את עצמו לאיזו נורמה חברתית. ככל שיותר אנשים ינהגו כך, יחולו שינויים בנורמות עצמן, ונוכל לראות מנעד רחב יותר של חתונות במודלים שונים וברמות שונות.

כאמור לעיל, מצבי קצה אינם מביאים למהפכות, אולם הם הזדמנות לשינוי דפוסי התנהגות וחשיבה שהתקבענו בהם שלא לצורך. נכון, לא יעלה על הדעת לחתן את ילדיך בימים כתיקונם בחצר בניין מוזנחת או להזמין רק מניין אנשים לחופה. אמצעים כאלה שמורים לעתות חירום נוסח הקורונה. אולם חתונות הקורונה שהתקיימו תחת מגבלות נוקשות פחות, יכולות להעניק השראה לסעיפים שבהם ניתן לחסוך. אחרי הכול, לא לכל זוג יש באמת שלוש מאות אורחים שחובה להזמין, ואורגניסט אכן יכול להיות תחליף לגיטימי לתזמורת. גם בגדי ערב בסטנדרט מסוים לכל בנות המשפחה אינם מצווה מהתורה. אף אחת מהעובדות הללו איננה תגלית מרעישה, אולם

חתונות הקורונה המחישו לנו את האמת שבהן. ללא שינוי יסודי בדרך שבה אנו חושבים על הוצאות החתונה (ועל ההתנהלות הכלכלית בכלל) סביר להניח שלתקופה זו לא תהיה ההשפעה הרצויה. אם נמשיך לחשוב שלקיחת הלוואות בלי לדעת כיצד יחזירו אותן היא מהלך לגיטימי, ושמשפחה שמתקשה לסיים את החודש תיקח על עצמה חובות עצומים, נראה שדבר לא ישתנה. אולם, אם נרצה לשנות את דפוסי ההתנהלות הכלכלית שלנו, מדובר כאן בהזדמנות נהדרת לעשות זאת. עד היום היה דרוש אומץ רב מאוד כדי להיות הנחשון שעורך חתונה "לא כמו כולם". נדמה היה שיש רק דרך אחת להפיק חתונה סבירה, ומי שאינו מוציא על אירוע עשרות אלפי שקלים שאין לו, מתאכזר לילדיו. חתונות הקורונה לימדו אותנו שהתפיסה הזו אינה נכונה. כיום, אדם שרוצה להתנהל באחריות כלכלית יכול לעשות זאת ביתר קלות ובלי לשלם מחיר חברתי כבד. מעניין לציין שהחשיבה מחדש בנושא החתונות איננה מוגבלת רק לציבור החרדי בישראל. קולות ברוח דומה נשמעו גם בעיתונות הכללית בארה"ב, שבה הסגר הממושך גרם לזוגות רבים לוותר על חלומותיהם לחתונה מהסרטים. "חתונות הן... מדבקות," כתבה לאחרונה העיתונאית אשלי פטרס במגזין "אטלנטיק" האמריקאי, במאמר שתיאר את טרנד החתונות המצומצמות החדש: זוגות רבים מתכננים את יום החתונה שלהם תוך שהם שואלים אלמנטים שהם ראו ואהבו בחתונות אחרות. בחודשים ובשנים הבאות, זוגות שאולי היו בוחרים אחרת עשויים לתכנן את יום החתונה שלהם בהתאם לטקסים הקטנים שראו אצל חברים או קרובי משפחה. טקסים קטנים עשויים להפוך נפוצים יותר לא רק מסיבות בריאות אלא כי נוחות וקרבה ייהפכו לטרנדיים יותר. לחלק מהזוגות לא תהיה ברירה בשאלה האם לערוך מסיבה גדולה בכלל. המגפה כבר פגעה קשות באנשים בכל המדינה, וחתונות גדולות עשויות להתחיל להיראות כמו בזבוז בלתי נחוץ. ב-2019, העלות הממוצעת של חתונה בארצות הברית המריאה עד ל-28 אלף דולרים, בה בעת שאמריקאים רבים כ"כ נאבקים על פרנסתם. הדרישה לחתונות קטנות ופשוטות יותר יכולה אם כן לספק הקלה.

בעיניי, זו התרומה האמיתית של שמחות הקורונה. בני אדם מוכנים להאמין בהיתכנות התיאורטית של דברים רבים, אבל איש אינו אוהב להיות מי שקופץ ראשון למים ומספק את ההוכחה המעשית. הזוגות שנישאו בחתונות מצומצמות יותר, עם אלתורים וללא היצמדות לתכתיבים חברתיים נוקשים, יכולים להעניק השראה למי שאכן מעוניין בחתונה קטנה ופשוטה יותר, או למי שאין לו אופציה כלכלית נבונה אחרת. נהיה חכמים אם נתמקד בתועלת הזו, ונימנע מדרישות גורפות מכלל הציבור. הדרישה היחידה צריכה להיות קריאה לחינוך כלכלי, שיאפשר לכולנו להתנהל נכון הרבה לפני שנגיע לפרק של נישואי הילדים.

בסוד שיח

כשם שפרצופיהם שונים
כך דעותיהם שונות

עריכה גרפית - גיל ויין

נשמח לקבל תגובות והערות מהקוראים
בדוא"ל: besod@013net.net